

TİB TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
YAYINLARI NO: 17

1976'DA TÜRKİYE EKONOMİSİ

TİB RAPORU

1976'DA TÜRKİYE EKONOMİSİ

T. İ. B. RAPORU

TÜSTAV

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
No : 17

Kapak Düzeni : Ümit Gündüç

BİRİNCİ BASKI

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/Ankara

Ulusoğlu Matbaası / Ankara Mart - 1977

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
I — BÜYÜME VE YAPISI	8
1. Üretimde Gelişmeler	12
2. Yatırımlar	17
3. Teşvik Tedbirleri	21
II — PARA VE KREDİ	32
III — DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER	36
IV — EMEKÇİ SINIF VE TABAKALARIN MADDİ DURUMU	55
1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu	55
2. Ücretler ve Fiyatlar	61
— Parasal Ücretler	61
— Fiyatlar	63
— Gerçek Ücretler	68
3. Çalışma ve Yaşama Koşulları	75
— İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları	75
— İşsizlik	75
— Örgütlenme	78
— Grevler	80
— Toplu İş Sözleşmeleri	82
— Lokavtlar	82
V — TOPLUMSAL OLAYLAR	84

Giriş

«1976 Yılında Türkiye Ekonomisi» Tüm İktisatçılar Birliği'nin diğer yayınları gibi, iktisat bilimini emekçi sınıf ve tabakaların çıkarları doğrultusunda kullanma ilkesinin yönlendirdiği çalışmaların yeni bir ürünü.

Bu çalışmaların diğerlerinden farklılığı belli bir zaman kesitiyle sınırlı oluşu, yani rapor niteliğinin ağır basmasıdır. Bilindiği gibi, her yıl sonunda, çeşitli konulara ilişkin olarak, o yıla ait olay ve gelişmeleri kapsayan özel «yıllık» veya «rapor» lar yayınlanır. Bu, bir yıllık iktisadi ve toplumsal gelişmelere ilişkin, kapsamlı yıllık raporların hazırlanıp, yayınlanması resmi kuruluşların ve sermaye örgütlerinin tekeli altındadır. Ayrıca az sayıda basılıp yayınlanması nedeniyle, geniş halk yığınlarını ilgilendiren gelişmelere ilişkin verileri kapsayan bu raporlardan yararlanma imtiyazı, ancak belirli çevrelere mahsustur.

Gerek resmi kuruluşların, gerekse sermaye örgütlerinin hazırladığı yıllık iktisadi raporlar incelendiğinde, iki belirgin özellik göze çarpmakta. Bunlardan birincisi, ekonomik ve toplumsal gelişmelere ilişkin verilerin, düzenin egemen sınıflarının dünya görüşleri çerçevesinde yorumlanmasıdır. Bunu somut verilerin ortaya koyduğu sorunların temelinde yatan nedenlerin teşhisinde olduğu kadar,

sorunların giderilmesi yönündeki önerilerin içeriğinde de izlemek mümkündür. Gerek sorunların teşhisi, gerekse getirilen önerilerin belirlenmesinde izlenen temel yöntem egemen sınıfların çıkarlarını koruma kaygısından kaynaklandığından, yapılan yorumlar bilimsel bir temele sahip olmaktan uzaktır.

Söz konusu raporların ikinci özelliği ise, bu raporların geniş halk kitlelerince kullanılabilir olma özelliğinden yoksun oluşuna ilişkindir. Bunun nedeni, söz konusu raporların, okuyan herkesin anlamasını engelleyecek yoğunlukta teknik bir dille kaleme alınmasına gösterilen özel dikkattir. Kanımızca resmi kuruluşlarca veya sermaye örgütlerince hazırlanan yıllık iktisadi raporların bu iki temel özelliği söz konusu raporların ne işe yaradığı ve hangi amaca yönelik olduğunu ortaya koymak için yeterli kamtlardır.

İşte «1976 Yılında Türkiye Ekonomisi» başlıklı rapor, yukarıda nitelikleri özetlenmeye çalışılan resmi kuruluşlarca veya sermaye örgütlerince hazırlanan yıllık raporlara bir alternatif oluşturma ve bu alanda duyulan ihtiyacı karşılama amacıyla hazırlandı. Burada, böyle bir raporun hazırlanmasında karşılaşılan bazı zorluklardan da bahsetmekte yarar var. Bilindiği gibi iktisadi gelişmelere ilişkin yorumlarda zaman zaman istatistiki verilere başvurma zorunluluğu ortaya çıkar. Bu, özellikle kısa zaman aralıklarına özgü gelişmelere ilişkin yorumların sıhhatliliği açısından daha da zorunludur. Fakat, Türkiye'de çeşitli iktisadi konularda yayınlanan istatistiklerin ihtiyacı karşılayacak yeterlilikte olduğunu iddia etmek olanaksızdır. İstatistiki kaynakların yetersizliğine, istatistiklerin hazırlanmasında takip edilen hatalı yöntemler de eklenmelidir. Türkiye'de istatistiklerin hazırlanmasında takip edilen yön-

temler, genellikle, istatistiklerin somut gerçekliği yansıtmama işlevini engelleyici nitelikler göstermektedir. Örneğin, Türkiye'de otomobil, buzdolabı, çamaşır makinası, vs. gibi dayanıklı tüketim malları, yatırım malları kategorisinde gösterilir ve böylece sanayi üretimiyle ilgili istatistiklerde yatırım mallarının payı gerçekte olduğundan daha yüksek görünür. Buna daha başka örnekler de eklemek mümkündür.

İstatistiki verilere ilişkin diğer bir konu da, özellikle 1976 yılı içinde, sömürücü azınlık iktidarının rakamları keyfi bir şekilde değiştirme alışkanlığının hız kazanmış olmasıdır. İktidar, 1976 yılında, izlenen ekonomi politikasının yarattığı olumsuz gelişmelerin, istatistiklere yansımaları ya bazı istatistik hilelerine başvurarak ya da doğrudan doğruya rakamları keyfi bir şekilde değiştirerek önleme çabasını yoğunlaştırmıştır. Bütün bunlar, veri bakımından, alternatifi olmadığı için resmi istatistiklere dayanmak zorunda olan bu gibi raporların hazırlanmasını zorlaştıran temel öğelerdir. Fakat, doğal olarak egemen güçlerin politikasının ürünü olan bu gibi güçlükler bu ve buna benzer raporların hazırlanmasını engelleyemeyecektir.

I - Büyüme ve Yapısı

Türkiye ekonomisinin 1976 yılındaki gelişimiyle ilgili en genel düzeydeki göstergeler ilk bakışta ortaya oldukça iyi bir tablo çıktığı izlenimini veriyor. Resmi yayınlarda «Kalkınma Hızı Göstergeleri» diye geçen kriterlere bakıldığında, planlanan hedeflere varıldığı, ya da oldukça yaklaşıldığı görülmektedir. Bu göstergelerden en çok kullanılan, ancak, ekonomideki gelişmenin yalnızca gelir artışı boyutunu yansıtan Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'da program hedefi olarak saptanan %8.1'e ulaşılmasa da %7.2 gibi hızlı sayılabilecek bir büyüme görülmüştür ve cari fiyatlarla GSMH 649.5 milyar TL. olarak tahmin edilmektedir. Diğer bir gösterge olarak kabul edilen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ise %7.5 olarak saptanan büyüme hızının üstünde, %8.2 oranında artmıştır. GSMH'nin artış hızının GSYİH'nin artış hızından daha düşük olması, GSMH'de içerilen ve «Dış Alem Net Faktör Gelirleri» olarak adlandırılan gelirlerin azalması (ki bu azalmanın çok büyük bir bölümü yurt dışındaki işçilerce gönderilen dövizlerdeki azalmaya bağlıdır) sonucu olmaktadır. Resmi belgelere göre, bir diğer «Kalkınma Hızı Göstergesi» olan sanayi üretimi artış hızı da %12.5 olan program hedefini aşarak %13.4 olarak gerçekleşmiştir.

Olumlu ve hızlı bir ekonomik büyüme tablosu çizen bu genel göstergeler yerine sektörel düzeyde daha ayrıntılı verilere bakıldığında büyümenin niteliği daha açık bir biçimde görülebilir. 1976 yılı için hedef olarak saptanan sanayi alt sektörlerinde üretim artışları ile gerçekleştirmeler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1 : 1976 Yılı Programlanan ve Gerçekleşen Sanayi Üretimi Artış Hızları (%)

	Program Hedefi	Gerçekleşen
Toplam Sanayi	12,5	13,4
— Madencilik	7,1	7,6
— İmalat Sanayi	18,0	13,6
— Enerji	12,6	16,0

Kaynak : DPT

Görüldüğü gibi, imalat sanayiinde üretim artışı planlanan hedefin altında kalmakta, madencilik ve enerji alt sektörlerinde üretimin planlananın üstünde büyümesiyle toplam sanayi üretiminde de hedef aşılmış görünmektedir.

1976 yılında tarım ve hizmetler sektörünün de program hedeflerinin üstünde büyüdüğü tahmin edilmektedir. Tarımda planlanan katma değer büyüme hızı %3,7 iken gerçekleşen %3,8, hizmetlerde ise %7,7 iken %8,4 olmuştur. Tarım ve hizmetlerde planlanandan hızlı büyüme olgusu yalnızca geçtiğimiz yıla özgü değildir. 1974 ve 1975 yıllarında da iyi hava koşullarının etkisiyle tarım kesimi planlananın çok üstünde olarak %10 dolaylarında büyümüş, hizmetler sektörü de aynı şekilde hızlı bir gelişme

göstererek tarımla birlikte milli gelir artışında en önemli payı olan kesim olmuştur.

Hizmetler sektörünün en önemli iki alt kesimi olan ticaret ve ulaştırma kesimlerinde sürekli olarak görülen hızlı büyüme son iki yıldır inşaat sektöründe de görülmektedir. Hızlı kentleşmenin getirdiği konut talebindeki artışın etkisiyle, 1969'dan beri durgunluk görülen inşaat sektörü son iki yıldır tekrar kârlı duruma geldi ve inşaat yatırımları hız kazandı. Ticaret kesiminin hızlı büyümesinin ardında ise stokçuluk ve spekülasyonun ticari sermayeye sağladığı yüksek kârlılık yatmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak milli gelir içinde hizmetlerin payı gittikçe artmakta, sanayiinin payındaki artış buna göre daha düşük kalmaktadır. Aşağıda, geçmiş yıllarda sektörlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki paylarının gelişimi Üçüncü Yıllık Kalkınma Planı hedefleriyle karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 2 : Sektörlerin GSYİH'daki Payları (%)

Sektörler	3. BYKP				
	Hedefi	1973	1974	1975	1976
Tarım	23,4	24,3	24,8	24,8	23,8
Sanayi	26,8	23,7	23,7	22,3	22,9
— Madencilik	2,4	1,7	1,8	1,9	1,8
— İmalat	22,8	20,6	20,4	18,9	19,5
— Enerji	1,6	1,4	1,5	1,5	1,6
Hizmetler	49,8	52,0	51,5	52,9	53,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

Türkiye'de planlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılından bu yana geçen süre içinde sektörlerin GSYİH içindeki payları oransal olarak şöyle bir gelişme göstermiştir.

Tablo 3 : Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1963	38.1	15.6	46.3
1965	34.1	17.8	48.1
1967	32.5	19.0	48.5
1969	29.3	21.0	49.7
1971	30.0	20.7	49.3
1973	24.3	23.7	52.0
1974	24.8	23.7	51.5
1975	24.8	22.3	52.9
1976	23.8	22.9	53.3

Kaynak : DPT

Yukarıdaki tablodan da izlenebileceği gibi son yıllarda sanayinin payındaki gelişme hızının giderek yavaşladığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1963 - 1969 döneminde sanayinin payı % 15,6'dan % 21'e çıkmışken, 1969 - 1973 dönemindeki artış ancak % 21'den % 22,9'a çıkmıştır. Buna karşılık üretim olmayan hizmetler sektörü sürekli bir büyüme içindedir ve bu büyüme 1976 yılında da devam etmiştir. Diğer bir deyişle Türkiye ekonomisinin sağlıklı gelişiminin bir yönünü oluşturan sektörel gelişme çizgisi 1976 yılında sürekliliğini korumuştur.

Görülüyor ki yurtdışında yaratılan gelirin gittikçe daha büyük bir bölümü hizmetler sektöründen (özellikle ulaş-tırma ve ticaret) gelmekte ve bu sektör sürekli olarak top-lam içinde planlanan hedeflerin üstünde pay almaktadır. Benzer bir durum tarım kesimi için de söz konusudur. Sanayi kesiminde ise hedeflerin altında kalınmakta, özel-likle imalat sanayiinde bu durum daha da belirginleşmek-tedir. «Sanayileşen Türkiye» sloganlarına karşılık Türki-ye'de kapitalist gelişmede hala sanayiden çok hizmetlerin önemli paya sahip olduğu görülmektedir.

1 — Üretimde Gelişmeler

Tarımsal üretimde 1976 yılında iyi hava koşullarına bağlı olarak bir önceki yıl kadar olmasa da genel olarak artış gözlenmektedir. Tahıl üretiminde 1976'da bir yıl ön-cesine göre % 4.5 oranında artış olduğu tahmin edilmek-tedir. Bu artış, büyük oranda, buğday üretiminde görülen 6,8'lik artıştan kaynaklanmaktadır. Baklagiller üretimin-de ise % 13.5 gibi önemli bir üretim artışı olmuştur. Sa-nayi bitkileri üretiminde ise, pamuk dışındaki diğer ürün-lerde üretim artışı gözlenmektedir. Pamuk üretiminde 1976'da % 1'lik bir düşüş olmuştur. Yağlı tohumlar üre-timinde, özellikle ayçiçeğindeki düşüşe bağlı olarak belli bir azalma gözlenmektedir. Tarımsal üretimde son yıllar-daki gelişmeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4 : Bellibaş Tarımsal Ürünlerde Üretim Durumu
(Bin Ton)

	1973	1974	1975	1976
Buğday	9000	9900	13275	14175
Arpa	2900	3300	4500	4500
Mısır	1100	1200	1200	1222
Çeltik	245	223	231	246
Baklagiller	593	664	675	766
Pamuk	513	598	480	476
Tütün	149	196	193	220
Şeker Pancarı	5095	5707	6949	7900
Ayçiçeği	560	420	488	477
Çiğit	821	957	768	762
Fındık	251	244	317	240
Çay	196	202	261	262
Zeytin	333	840	561	1000
Narenciye	653	755	798	828

Kaynak : DPT

«Birincil Enerji Kaynakları» olarak adlandırılan ma- denlerden taşkömürü ve linyit üretimi 1976'da artarken ham petrol üretimi daha önceki yıllarda da olduğu gibi düşüş göstermiştir. 1976 yılında toplam ham petrol tüke-timinin % 80'inin ithalatla karşılandığı gözönüne alındı-ğında yıldan yıla düşen üretim ve gittikçe artan talep kar-

sısında temel bir enerji kaynağı olan ham petrolde dışa bağımlılığın önümüzdeki yıllarda giderek daha da artacağı söylenebilir. 1976'nın son yıllarında Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı'nın (OPEC) ham petrole % 10 dolaylarında zam yaptığı hatırlanırsa, toplam ithalat içinde dörtte bir oranında payı olan ham petrol maliyetindeki artışın önümüzdeki dönemlerde dış ticaret açığını daha fazla artıracacağı ve döviz sorununu derinleştireceği açıktır. Birincil enerji kaynakları üretiminin son yıllardaki gelişimi aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 5 : Birincil Enerji Kaynakları Üretimi (Bin Ton)

	1973	1974	1975	1976
Taşkömürü	4668	5118	4812	5000
Linyit	7717	8000	9350	10800
Ham Petrol	3511	3308	3095	2950

İmalat sanayii üretimin bileşimi ve bunun zaman içindeki gelişimi, Türkiye'de sanayileşmenin niteliğine ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Tüketim malları üretimi planlarda öngörülenden hızlı, yatırım malları üretimi ise saptanan hedeflerden yavaş olarak gerçekleşmektedir. İmalat sanayii üretiminin yapısında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemindeki değişim, planın öngördüğü hedef ve 1977 program hedefiyle karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6 : İmalat Sanayii Üretiminin Yapısı (%)

	1973	1974	1975	1976	1977 Program 3. Plan Hedefi	1977 Program 3. Plan Hedefi
Tüketim Malları Üretimi	53,5	52,3	49,0	47,7	46,4	38,3
Ara Malları Üretimi	32,5	33,2	35,6	36,2	36,9	44,2
Yatırım Malları Üretimi	14,0	14,5	15,4	16,1	16,7	17,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

Görel olarak küçük çaplı yatırım gerektiren, kısa süre içinde yüksek kârlılık oranlarının elde edilebildiği gıda, içki, dokuma-giyim gibi tüketim malları üretiminin toplam içindeki payının zaman içinde azalmasına karşın bu azalış hızlı olmamakta ve planlanan hedeflerden oldukça farklı düzeyde bulunmaktadır. Ara ve Yatırım Malları üretimlerinin payları ise saptanan hedeflerin altında kalmaktadır. 1976 yılında üretimleri mutlak olarak düşen mallar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7 : Üretimleri Düşen Mallar (Ton)

	1975	1976	Düşme Oranı (%)
Zeytinyağı	130 000	100 000	23,1
Gazete Kağıdı	86 098	75 758	12,0
Oluklu Mukavva	49 205	34 800	29,3
Sıcak Saç	308 300	205 000	33,5
Blister Bakır	26 900	26 000	3,4

Kaynak : DPT

Üretimleri artan başlıca sanayii maddelerinde 1976 üretim tahminleri 1975 yılı gerçekleştirmeleriyle birlikte karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 8 : Başlıca Sanayii Maddeleri Üretimi

	1975	1976	Artış Oranı (%)
Margarin (Ton)	182 000	185 000	1,6
Şeker (Ton)	907 200	1 000 000	10,2
Pamuk İpliği (Ton)	310 000	357 000	15,2
Yün İpliği (Ton)	42 770	43 990	2,8
Yazı-Tabı Kağıdı (Ton)	72 213	74 750	3,5
Binek Oto lastiği (Bin adet)	1 837	1 870	1,8
LPG (Sıvı Petrol Gazı) (Ton)	370 516	458 100	23,6
Motorin	3 150 545	3 382 488	7,4
Benzin	1 988 069	2 252 500	13,3
Fuel-Oil	5 685 381	6 103 900	7,4
Azotlu Gübreler (Ton)	367 539	525 000	42,9
Fosfatlı Gübreler (Ton)	343 706	414 000	20,4
Düz Cam (Ton)	122 103	122 145	—
Ham Demir (Ton)	1 336 500	1 710 100	27,9
Profiller (Ton)	308 100	330 000	7,1
Levhalar (Ton)	153 300	160 000	4,4
Soğuk Saç (Ton)	102 000	280 000	174,5
Özel Çelik (Ton)	81 300	89 000	9,5
Traktör (Adet)	34 281	35 000	2,1
Kamyon (Adet)	14 569	17 000	16,7
Otobüs (Adet)	1 804	2 000	10,9
Otomobil (Adet)	67 291	73 000	8,5

2 — Yatırımlar

1976 yılı, yatırımların planlanan düzeylere ulaşamadığı bir yıl olmuştur. Hedeflerin altında yatırım gerçekleştirmeleri özellikle sanayii yatırımlarında izlenmektedir. 1976 yılında sanayii yatırımlarının % 65,1 oranında artması hedef olarak alınmışken artış oranının % 28,2'de kaldığı tahmin edilmektedir. Buna bağlı olarak toplam yatırımlar içinde sanayii yatırımlarının % 43,4'e çıkması planlanmışken bu oran 1975'deki % 40'lık oranın da altına düşerek % 37,9 olarak gerçekleşmiştir.

1976'da kamu sektörü tarafından 76 milyar 528 milyon TL. özel sektörce de 67 milyar 958 milyon sabit sermaye yatırımı yapıldığı tahmin edilmektedir. Kamu ve özel sektör yatırımlarının hangi alanlara yöneldiği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 9 : 1976 Yılında Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (Yatırım : Milyon TL.)

Sektörler	Kamu		Özel	
	Yatırım	%	Yatırım	%
1. Tarım	7 813	10,2	9 900	14,6
2. Madencilik	5 529	7,2	330	0,5
3. İmalat	17 382	22,7	19 900	29,3
4. Enerji	11 235	14,7	325	0,5
5. Ulaştırma	19 305	25,2	12 260	18,0
6. Turizm	588	0,8	783	1,1
7. Konut	1 662	2,2	22 400	33,0
8. Eğitim	4 509	5,9	200	0,3
9. Sağlık	1 614	2,1	110	0,2
10. Diğer Hiz.	6 891	9,0	1 750	2,6
Toplam	76 528	100,0	67 958	100,0

Kamu yatırımları içinde ulaştırma sektörünün dörtte bir oranla ilk sırayı aldığı görülmektedir. Bunu imalat sektörü izlemekte, enerji yatırımları ise üçüncü sırayı almaktadır. Bu sıralamada devlet yatırımlarının niteliği hakkında bazı ipuçları elde edilebilmektedir.

Gerek resmi çevrelerce, gerekse de sermaye çevreleri sözcüleri tarafından karma ekonomi olarak adlandırılan Türkiye'deki kapitalist sistemde devletin ekonomik faaliyetlerinin temel işlevi özel sermayeye uygun ortam yaratarak gelişimine destek olmaktır. Kapitalist iç pazarın genişlemesinde büyük önemi olan temel alt yapı niteliğindeki ulaşım ağının geliştirilmesine devlet tarafından bu denli önem verilmesini bu açıdan yorumlamak gerekmektedir. Aynı şekilde özel sermayenin vazgeçilmez girdisi olan enerji (özellikle elektrik enerjisi) üretiminin arttırılmasına yönelik yatırımlar da aynı nedenle kamu yatırımları içerisinde önemli yer almaktadır. Kamu sektörünün imalat sanayiine yönelik yatırımları da büyük çoğunlukla özel sanayiinin gereksindiği demirçelik, çimento, petrokimya ürünleri gibi ara malları ürünlerinin üretimlerini arttırılmasını amaçlamaktadır.

Özel sektör ise hızlı kentleşmeyle birlikte giderek artan konut talebini karşılamak üzere çok kısa bir süre içinde tamamlanabilen ve hızlı enflasyonun bu alanda yarattığı spekülasyon faaliyetlerinin sonucunda çok yüksek kâr oranının söz konusu olduğu konut inşaatına toplam yatırımları içinde % 33 oranında pay vermekte, imalat sanayiine yapılan özel kesim yatırımları ise ancak yüzde otuza yaklaşmaktadır.

Kamu sektörü yatırımlarının gerçekte özel sanayi sermayesinin ihtiyacı olan alt yapı olanakları ve temel

girdilerin teminini amaçlamasına karşın, üçüncü plan döneminde, şimdiye değin kamu yatırımları gerçekleştirmelerinin özel sektör yatırımlarınınkinden daha düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durum özellikle imalat sanayiinde görülmektedir.

Üçüncü Beş Yıllık Planın ilk üç yılında imalat sanayi yatırımlarının gerçekleşme oranları aşağıda verilmiştir.

**Tablo 10 : Yatırımların Gerçekleşme Oranları
(1973 + 1974 + 1975)**

	Özel (%)	Kamu (%)	Toplam (%)
Tüketim Malları Sanayii	174,9	132,3	163,2
Ara Malları Sanayii	117,8	72,6	89,3
Yatırım Malları Sanayii	65,3	30,6	55,3
İmalat Sanayii Toplam	115,1	72,7	94,0

Kaynak : DPT

İmalat sanayii içinde ara ve yatırım malları alt kesimlerinin paylarının artması planlanmışken yukarıdaki rakamların bunun aksi yönündeki bir eğilimi gösterdiği açıktır. Bu, tablodan da anlaşılabilceği gibi, daha çok kamu sektörü yatırımlarında planlanan hedeflere ulaşılammamasından kaynaklanmaktadır.

Ancak kamu yatırımlarının planlanan düzeylere ulaşmaması gerçekte özel kesimin kamu kesimi çıkarlarına rağmen geliştirilmesi ve desteklenmesi politikalarının ürünüdür. Bunları vergi politikası ve kamu kuruluşlarının fiyat politikası olarak ikiye ayırabiliriz.

Mevcut vergi sisteminin bir sonucu olarak kamu gelirleri planlananın altında kalmaktadır. Bu durum da kamu yatırımları için gerekli finansmanın sağlanamamasına yol açıyor. Bugün Türkiye'de vergi gelirlerinin yarısından fazlası büyük ölçüde dar gelirlilerce ödene, dolaylı vergilerden sağlanırken ve gelir vergisinin % 70'e yakın bölümünü işçiler ve memurlar öderken tarım ve ulaştırma gibi kesimler vergi dışı kalmaktadır. Vergi sisteminde vergi yükünün yüksek gelir gruplarına kaydırılması yönünde değişiklikler özel sermaye birikimini sınırlayacağından, bunun mevcut düzende gerçekleştirilmesi beklenemez.

Öte yandan özel sektörün ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri üreten kamu iktisadi teşebbüslerinin fiyat politikası, bu kuruluşların değil bu mal ve hizmetleri kullanan özel kesimin (özellikle sanayii sermayesi) çıkarları gözetilerek saptanmaktadır. Sanayicilere ucuz hammadde temin etmek amacıyla bu devlet kuruluşlarınca üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları artan maliyetler karşısında zorunlu olarak arttırılması gerekirken arttırılmamakta ya da düşük oranda arttırılmakta, bu da bu kamu kesimine ait işletmelerin zarar etmelerine neden olmaktadır. Örneğin özel sektörün ürettiği iğneden ipliğe herşeyin fiyatının hızla arttığı geçtiğimiz yıllarda (1972'den bu yana) sanayinin temel girdilerinden olan ve kamu kuruluşlarınca üretilen maden kömürüne hiç zam yapılmamıştır. Kamu kesimince üretilen diğer benzer ürünlerde de aynı şey söz konusudur. Bunun sonucu olarak zarar eden kamu iktisadi kuruluşları yatırımlara ayrılacak fonları temin edememekte ve planlanan yatırım düzeylerine ulaşamamaktadır. Başka bir deyişle «Karma Ekonomi» özel sermaye birikimini hızlandırıcı görevini giderek artan bir hızla sürdürmeye devam etmektedir. Sonuç olarak, yatırımlar ko-

nusunda, ekonominin yıllardır sahip olduğu gelişim çizgisinin 1976 yılında da devam ettiği söylenebilir. Bu çizgi şöyle özetlenebilir. Yatırımlar genellikle plan hedeflerinin altında gerçekleşmekte, egemen çevrelerin sanayileşme konusundaki iddialıklarına karşılık, sanayi yatırımlarında da aynı eğilim izlenilmektedir. Kamu kesimi yatırımlarının en büyük bölümü ulaştırma ve enerji gibi altyapı tesislerine yönelmekte, buna karşılık özel kesim yatırımları içinde konut en yüksek paya sahip olmaktadır. Diğer taraftan sanayi yatırımları içinde, tüketim malları ön planda gelme özelliğini korumaktadır. Diğer bir deyişle, yatırımlar ya ekonominin üretken kapasitesini artırıcı nitelikte gelişmemekte, ya da tüketim malları üretimine yönelik olmaktadır. Özetle, ekonominin çarpık yapısındaki gelişmeler, yatırımlar konusunda da kendini göstermeye devam etmektedir.

3 — Teşvik Tedbirleri

Bilindiği gibi, «Yatırımları ve İhracatı Teşvik» adı altında halktan toplanan vergilerden oluşan kamu fonlarını özel sermayeye aktaran bir teşvik tedbirleri sistemi uygulanmaktadır Türkiye'de. Bu sistem, ihracata ve yatırımlara ilişkin tedbirler olarak iki bölümde incelenebilir.

İhracata yönelik tedbirler içinde en önemlisi ihracata vergi iadesi uygulamasıdır. Bu uygulamada, ihraç edilen malların üretimi sırasında alınan vergi, resim ve harçlar ihracatçıya hükümetçe saptanan oranlar içerisinde iade edilmektedir. 1964 yılında başlayan bu uygulama her ge-

çen yıl vergi iadesi kapsamına alınan mal sayıları arttırılarak ve vergi iadesi oranları yükseltilerek bu gün çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda başlangıçtan bu yana vergi iadesi uygulamasının gelişimi görülmektedir.

Tablo 11 : İhracat ve İhracatta Vergi İadesi Uygulamaları (Milyon TL.)

Yıllar	Toplam İhracat	Vergi iadesinden yararlanan ihracat		Vergi İadesi Yararlanan İhracata	
		Değer	Oranı (%)	Değer	Oranı (%)
1964	3 697	104	2,8	12	11,5
1965	4 174	303	7,2	29	9,6
1966	4 415	220	5,0	28	12,7
1967	4 701	250	5,3	25	10,0
1968	4 467	248	5,5	58	23,4
1969	4 832	1 427	29,5	208	14,6
1970	6 408	1 733	27,0	290	16,7
1971	9 090	1 825	20,0	385	21,1
1972	11 876	3 210	27,0	719	22,4
1973	18 037	7 380	40,9	1 053	14,3
1974	21 197	6 479	30,6	920	14,2
1975	20 666	7 402	35,8	1 383	18,7

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar

Görüldüğü gibi vergi iadesinden yararlanan ihracatın toplam ihracata oranı başlangıçta % 2,8 iken kapsama yeni malların alınmasıyla bu oran büyük ölçüde artmış ve 1975'de % 35,8 olmuştur.

İhracatta vergi iadesi sisteminin gerekçesi olarak getirilen ihraç mallarına dünya piyasasında rekabet olanağı yaratarak ihracatı arttırmak ve ihracatın bileşimini değiştirmek olgusunun gerçekleşmediği ilgili verilere bakıldığında görülmektedir. 1964'den 1974 sonuna kadarki vergi iadesi uygulamasının sektörel dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 12 : İhracatta Vergi İadesi Uygulamasının Sektörel Dağılımı (1964 - 1974) (1000 TL.)

Sektörler	İadedden Yararlanan İhracat	Vergi İadesi	%
Gıda	2 670 798	362 290	9,7
İçki	44 466	6 156	0,2
Dokuma-Giyim	5 429 980	1 031 492	27,7
Orman Ürünleri	520 324	78 117	2,1
Kağıt	(Saptanamadı)	58 901	1,6
Deri-Kösele	1 763 260	346 799	9,3
Kimya	1 247 481	357 245	1,3
Cam	240 264	62 927	1,7
Seramik	17 210	2 187	0,1
Demir-Çelik	82 496	16 046	0,4
Demir Dışı Metaller	1 603 302	321 489	8,6
Madenî Eşya	353 393	85 863	2,3
Makina İmalât	185 955	53.582	1,4
Karayolu Taşıt	86 132	24 703	0,7
Elektrik Makinaları	27 001	6 763	0,2
Çimento	702 737	225 036	6,0

Plastik İşleme	18 863	4 310	0.1
Lâstik	71 075	16 220	0.4
Tarım Makinaları	19 166	3 867	0.1
Pişmiş Kil ve Çim. Ger.	7 560	1 700	—
Petrol Ürünleri	1 989 651	228 663	6.1
Su Ürünleri	12 857	1 559	—
Tarım Ürünleri İşleme	4 910 403	334 484	9.0
Turizm	184 531	18 272	0.5
Diğerleri	295 698	78 223	2.1
T O P L A M (*)	21 781 866	3 726 894	100.0

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar

(*) Toplamda kağıt sektörü kapsamamaktadır.

Yukardaki tablodanda izlenebileceği gibi toplam vergi iadeleri içinde, dokuma-giyim sektörü % 27.7 gibi çok büyük bir payla birinci sırayı almaktadır. İkinci sırada ise % 9.9 ile gıda ve içki sektörleri bulunmaktadır. Paketlenmiş narenciye ve yaş meyve-sebzeden başka bir şey olmayan tarım ürünleri işleme sanayii de, bu sektörlerle birlikte düşünüldüğünde tüketim malları ihracatına yapılan vergi iadesinin toplam içindeki payının % 46.6 olduğu görülmektedir. Yatırım mallarının payı ise ancak % 4.7'de kalmaktadır. Bu, aslında ihracatın yapısının doğal sonucudur.

1976 yılı için elde edilebilen ihracatta vergi iadesi uygulaması verileri aynı durumun sürdüğünü göstermektedir. Yılın ilk 8 ayındaki verilere göre dokuma-giyim sektörü yine birinci sırayı almaktadır 1976'nın Ocak-Ağustos dönemindeki durum aşağıda görülmektedir.

Tablo 13 : 1976 Yılı Ocak - Ağustos Döneminde Vergi İadesi Uygulaması (000 TL.)

Sektörler	Ihracat	Vergi İadesi	...
			%
Gıda	1 348 778	176 900	8,67
İçki	8 736	1 660	0,08
Dokuma-Giyim	5 330 975	1 334 161	65,33
Orman Ürünleri	4 558	993	0,05
Kağıt	28 980	10 937	0,54
Deri-Kösele	592 918	100 661	4,93
Kimya	214 319	61 820	3,03
Cam	131 252	35 899	1,76
Seramik	5 515	872	0,04
Demir-Çelik	35 896	10 188	0,50
Demir Dışı Metaller	266 489	59 526	2,91
Madenî Eşya	181 146	53 672	2,63
Makina İmalât	49 978	14 950	0,73
Elektrik Makinaları	26 857	7 201	0,35
Karayolu Taşıt	92 603	32 074	1,57
Çimento	257 419	59 663	2,92
Lâstik-Plastik	195 510	6 450	0,32
Tarım Makinaları	1 387	321	0,02
Pişmiş Kil ve Çim. Ger.	2 326	460	0,02
Su Ürünleri	3 939	691	0,03
Tarım Ürünleri İşleme	591 861	60 089	2,94
Turizm	42 768	5 012	0,24
Diğerleri	44 324	8 033	0,39
T O P L A M	9 458 534	2 042 233	100,00

Yatırımlara ilişkin tedbirler de büyük yatırımcılara verilen «Teşvik Belgesi» sistemi içinde uygulanmaktadır. Bu sayede yatırım yapanlara gümrük muafiyeti veya taksitlendirme, yatırım indirimi, bina inşaat vergisi istisnası, yatırım kotası gibi çok çeşitli olanaklar sağlanmaktadır. Bunlardan en önemlileri olan gümrük muafiyetinde yatırım yapanların dışarıdan getirdikleri makina-donatım için gümrük vergisi alınmamakta, yatırım indiriminde ise yatırım işletmeye geçtikten sonra sağlanan kârdan yatırımın özkaynaktan karşılanan kısmının belli bir oranında (genellikle % 30) gelir ve kurumlar vergisi alınmamaktadır. Diğer bir deyişle maaşlı ve ücretlilerin gelirlerinden daha kaynakta vergi alınırken yatırım yapan sermayedilere gerek yatırım, gerekse işletme döneminde vergi vermeme olanağı sağlanmaktadır.

Bu teşviklerin en önemli gerekçesi olarak da yatırımların kalkınma planlarına uygun şekilde yatırım malları üreten sektörlerle yöneltilmesi ve böylece sanayide yapısal bir değişiklik sağlanmasıdır. Ancak teşvik belgesi uygulamasının özellikle 12 Mart döneminde büyük hız kazanmasına karşın belge alan yatırımların sektörel dağılımı hiç de bu gerekçeyi doğrulayacak bir görünüm vermemektedir. Aşağıdaki tabloda bu uygulamanın başladığı 1968 yılından bu yana gelişim verilmiştir. Bunu izleyen tabloda ise 1968-75 dönemindeki 8 yılda teşvik belgesi alan imalat sanayii projelerinin sektörel dağılımı görülmektedir.

Tablo 14 : Teşvik Belgesi Uygulamaları

Yıllar	Proje Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL.)
1968	62	1 422.6
1969	93	3 947.2

1970	73	3 228.0
1971	69	2 862.2
1972	311	27 792.5
1973	511	44 713.4
1974	488	50 353.5
1975	672	66 969.7

Kaynak : Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 1974 ve 1975 Yıllık İzleme Bültenleri

**Tablo 15 : Teşvik Belgesi Alan İmalât Sanayi Projelerinin
Alt Sektörlere Göre Dağılımı (1968 - 1975)**

Sektörler	Adet	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	%
Gıda-İçki-Tütün	393	14 185.6	8.6
Dokuma-Giyim	345	42 092.9	25.4
Orman Ürünleri	83	5 579.7	3.4
Deri Kösele	51	2 063.4	1.2
Kâğıt-Basım	29	2 743.6	1.7
Lastik	17	7 942.4	4.8
Plastik İşleme	14	403.6	0.2
Kimya	126	40 845.8	
Çimento	38	6 821.1	4.1
Pişmiş Kil ve Çim. Ger.	86	2 572.0	1.6
Cam	19	1 440.8	0.9
Seramik	20	1 388.8	0.8
Demir-Çelik	30	3 992.5	2.4
Demir Dışı Metaller	23	4 998.3	3.0
Madenî Eşya	167	10 142.4	6.1
Makina İmalat	76	5 989.1	3.6

Taşıt İmalat	164	5 579.4	3.4
Tarım Alet ve Mak.	27	4 023.0	2.4
Elektrik-Elektronik	56	3 020.8	1.8
T O P L A M	1764	165 875.2	100.0

Kaynak : Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 1974 ve 1975 İzleme Bültenleri

Tablo 14'de görüldüğü gibi, teşvik belgesi alımında (toplam yatırım tutarlarına göre) dokuma-giyim sektörü sahip olduğu dörtte birlik oranla birinci gelmekte onu kimya ve gıda-içki-tütün sektörleri izlemektedir. Tarıma dayalı sanayii dalları olan dokuma-giyim, gıda-içki-tütün, orman ürünleri ve deri-kösele alt sektörlerinin toplam imalat sanayii içindeki payı ise % 38.6 gibi oldukça yüksek bir oran oluşturmaktadır. Yatırım malları üreten sektörler toplamı ise % 17,3'de kalmaktadır.

1976 yılı için elde edilebilen veriler, uygulamanın gerek sayı, gerekse toplam yatırım tutarı olarak bir önceki yıldan daha büyük ölçülerde gerçekleşeceğini göstermektedir. 1975'de 66 milyar 870 milyon TL tutarındaki 672 projeye teşvik belgesi verilmişken, 1976'nın ilk 11 ayında 62 milyar 891 milyon liralık 744 proje uygulamadan yararlanmıştır. Tüm yıl için belge alan yatırım miktarının 1975 yılının üzerinde olacağı tahmin edilmektedir.

Geçtiğimiz yılda da diğer yıllarda olduğu gibi İmalat sanayii projeleri toplam içinde çok büyük bir pay almakta, onu çoğunlukla frigorifik treyler ithalinden oluşan ulaştırma sektörü yatırımları izlemektedir. 1976'nın 11 ayında verilen teşvik belgelerinin ana sektörler itibariyle dağılımı aşağıda görülmektedir.

Tablo 16 : 1976 Yılı Ocak - Kasım Döneminde Verilen Teşvik Belgelerinin Ana Sektörlere Dağılımı

Sektörler	Adet	Toplam Yatırım (000 TL.)	%
Tarım	20	653 674	1,04
Madencilik	34	1 043 881	1,66
İmalat Sanayii	487	51 842 485	82,43
Ulaştırma	175	8 129 601	12,93
Turizm	17	565 247	0,90
Depolama	9	239 234	0,38
Enerji	2	416 547	0,66
T O P L A M	744	62 890 669	100,00

İmalat sanayii alt sektörlerinde teşvik belgesi alan yatırımların dağılımında ise önceki uygulamalardan farklı olarak yatırım malları üreten sektörlerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Ancak yine de dokuma-giyim sektörü % 14,8'lik payla en çok teşvik belgesi alan sektör olma niteliğini korumakta onu % 13,5'lük payla taşıt imalat sanayii takip etmektedir. Toplam tarıma dayalı sanayiilerin payının ise % 30,3 olduğu görülmektedir. 1976'nın 11 aylık verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 17 : 1976 Yılı Ocak - Kasım Döneminde Teşvik Belgesi Alan İmalat Sanayii Projelerinin Alt Sektöre Göre Dağılımı

Sektörler	Adet	Toplam Yatırım (000 TL.)	%
Gıda-İçki-Tütün	100	3 928 159	7,6

Dokuma-Giyim	52	7 690 433	14,3
Orman Ürünleri	32	3 908 635	7,6
Kâğıt	1	62 000	0,1
Basım	1	29 850	0,1
Lastik	4	2 624 080	5,1
Deri-Kösele	3	176 867	0,3
Plastik İşleme	2	56 435	0,1
Kimya	23	3 481 638	6,7
Cam	4	4 801 600	9,3
Demir-Çelik	6	4 257 065	8,2
Demir Dışı Metaller	8	747 505	1,4
Çimento	17	4 565 805	8,8
Pişmiş Kil. Çim. Ger.	21	618 815	1,2
Seramik	3	193 000	0,4
Ambalaj	18	922 661	1,8
Taşıt İmalat	112	7 002 874	13,5
Madenî Eşya	42	2 461 855	4,7
Makina İmalat	20	1 022 699	2,0
Tarım Alet ve Mak.	10	2 880 089	5,5
Elektrik-Elektronik	8	410 420	0,8
T O P L A M	487	51 842 485	100,0

Sonuç olarak, sermaye kesimine fon aktırımı niteliğini taşıyan teşvik tedbirlerinin daha önceki yıllarda olduğu gibi, 1976 yılında da gerek ihracatın, gerekse sanayinin yapısını değiştirmede geçersiz bir yöntem olma özelliğini koruduğu söylenebilir. Ashında ihracatın arttırılması veya sanayinin yapısında yatırım malları lehine yaratılacak gelişme, ancak ekonomik yapıda gerçekleştirilecek köklü dönüşümlerle mümkündür. Bu ise ancak ekonomik yapının

gelişiminde emperyalizmin ve onunla bütünleşmiş yerli tekelci sermayenin denetimini yıkacak olan başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi sınıf ve tabakaların politik tercihlerinin belirleyicilik kazanmasıyla gerçekleştirilebilecektir.

II - Para ve Kredi

Türkiye ekonomisinin bünyesinde yapısal bir hal almış olan enflasyon, aynı zamanda hükümetlerin uyguladıkları politikalar ile körüklenmektedir. Bu politikanın özü fiyat ve kredi mekanizmalarıyla toplumsal kaynakların tekeli sanayi ve ticaret kesimine aktarılmasıdır. Tekelci kesimin fiyatlarının sürekli ve yüksek artışının her zaman diğer emekçi sınıf ve tabakaların gelirlerindeki artışın önünde olması fiyatlar yoluyla bir kaynak aktarımını göstermektedir. Aynı şekilde ağırlıklı emekçi kesimlerin ödediği vergilerden (zorunlu tasarruflar) kaynaklanan kamu kredileri de mevduattan kaynaklanan özel krediler gibi büyük sanayi ve ticaret kesimlerine aktarılmaktadır.

Kaynak aktarımının diğer bir yolu da Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) mal ve hizmetlerinin ucuz fiyatla tekeli sermayenin emrine sunulmasıdır. KİT'lerin ürünlerine yapılan zamlar çoğunlukla halkın zorunlu ihtiyaç maddelerini kapsarken tekeli sermayenin girdi olarak kullandığı özellikle ara malları zam kapsamının dışında bırakılmaktadır. KİT'lerin açıklarının mal ve hizmetlere zam yapılması yerine para basılarak karşılanması enflasyonun birinci şıkka göre daha büyük ölçülerde olması sonucunu getirmektedir ki böylece yük çok daha büyük oran da emekçi sınıflara yüklenirken tekeli sermayenin kârları artmaktadır.

Son yıllara ilişkin para ve kredi konularını kapsayan temel rakamlar aşağıdaki tablodan izlenebilir :

Tablo 18 : Başlıca Para ve Kredi Göstergelerinde

9 Aylık Değişim (%)

	1974	1975	1976 (*)
Para Arzı	11.69	18.87	15.51
Emisyon	30.58	22.87	32.60
Mevduat	2.61	16.00	5.07
Banka Kredileri	7.96	25.67	14.75
Merkez B. Kredileri	26.33	27.58	60.16

(*) Bankalarla ilgili rakamlar geçicidir.

Kaynak : Merkez Bankası

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi 1976 yılının yalnızca ilk dokuz ayındaki emisyon artışı bile geçen yıldan yarım misli daha fazladır. Bankalar sistemindeki kaydı para artışı emisyon artışının gerisinde kalmış ve para arzı artışı % 15.51 oranında kalmıştır. Para arzındaki artışta 1975 yılında Merkez Bankasının payı % 40.7 iken bu 1976'da % 73.7'ye çıkmış, bankaların payı ise % 26'ya düşmüştür.

Bu gelişmenin temel nedenlerinden birisi de mevduat artışının 1976'da % 5.2'ye düşmesidir. Geçen yıldan beri mevduatın yapısında Döviz Çevrilebilir. Mevduatın (DÇM) da yer aldığı düşünülürse iç tasarrufların bankalar sistemine yönelmesinin iyiden iyiye azaldığı ortaya çıkar. Zaten, çok hızlı fiyat artışları bir taraftan tasarrufların erimesine yol açarken, diğer yandan da mevcut faiz oranları ile bunların bankalara yatırılması anlamsız kal-

maktadır. DÇM'ler dünya para piyasalarından bankalar sistemine yatırılan dövizlerin karşılıklarının Merkez Bankasından çekilmesiyle mevduatı arttırmaktadır. Bu mevduat için dünya para piyasalarındaki orandan % 1.75 daha yüksek bir faiz ödenmektedir ve kur garantisi olduğundan sürekli devalüasyonlar da kaybı arttırmaktadır.

Kredilere gelince, burada Merkez Bankası kredilerindeki artışlar 1976'nın ilk 9 ayında önceki yılların iki katından fazla bir artış göstererek % 60.16'ya çıkmıştır. Banka kredilerindeki artış ise 1974'den daha yüksek olmakla birlikte geçen yıldan önemli ölçüde daha küçüktür.

Merkez bankasının artan kredileri her ne kadar ağırlıkla kamu teşekküllerine aktarılmakta ise de özel bankaların reiskont yoluyla yaptığı başvurular 1976 Eylül sonunda 3 milyar 65 milyon TL. artarak önemli bir meblağa ulaşmıştır. Bu artış bankalar sisteminin kredi kaynaklarını arttırmıştır. 1976 yılı Eylül sonunda 159 milyar 448 milyon TL. olan banka kredilerinin 1975 yılı aynı dönemine göre artış oranı % 14.75'dir. Ancak bu artışın yukarıda belirttiğimiz gibi önceki yıldan çok olmakla birlikte geçen yıldan daha düşük olduğu görülmektedir.

Bu krediler içinde tarıma ilişkin olanların payının % 26.9'dan % 22.9'a düştüğü, sanayi ve madencilikte ise payın % 26 civarında sabit kaldığı görülüyor. Hizmet sektörüne açılan krediler ise % 27.5'den % 32.6'ya çıkmış. Küçük esnaf ve sanatkâra açılan krediler ise % 2.9'dan % 3.4'e çıkmala birlikte, bunların toplam içerisindeki payının çok düşük olduğu görülüyor. Bu kredilerin dağılımında aslan payının tekelleri ticaret ve sanayi burjuvazisine ve büyük toprak sahiplerine gittiği bilinmektedir. (*)

(*) Bankalar sistemindeki yoğunlaşma eğilimleri ve kredilerin dağılımı aşağıdaki TİB bültenlerinde işlenmiştir.

- Türkiye Bankalar Sisteminde Yoğunlaşma Eğilimleri; Haziran 1976.
- Tarımsal Kredi Sorunu; Aralık 1975.
- Kredi Sistemi ve Hakim Sınıflar; Ekim 1975.

Dış Ekonomik ilişkiler

Emperyalist-Kapitalist sistem içinde geri bırakılmış ülkelerden biri olan Türkiye'de dış ekonomik ilişkiler ile ilgili gelişmeler, bize dışa bağımlılığımız hakkında bilgi verecek olan göstergelerdir.

Türkiye'nin 1976 yılı ödemeler dengesi açığı 1976 yılı programında 950 milyon \$ olarak programlanmıştır. Daha sonra 1977 yılı programında bu miktarın 1390 milyon \$ olarak gerçekleşeceği tahmin edilmiştir. 1976 yılı içinde 8 aylık dönemde, ödemeler dengesi açığının 1.009 milyon \$ olarak gerçekleşmesi, 1977 yılı programında tahmin edilen miktarın üzerinde, yaklaşık 1,8 milyar dolarlık (*) bir ödemeler dengesi açığının ortaya çıkmasını muhtemel kılmaktadır. Bu durum geri bırakılmış ülkelerde ekonominin yapısal olarak içinde bulunduğu durumun sürekliliğinden ileri gelmektedir. Görüldüğü gibi hakim sınıflar, 1976 yılı programında hedefledikleri 950 milyon \$'lık ödemeler dengesi açığının yaklaşık 2 katı ile karşı karşıya kalmışlardır.

(*) ANKA, Yıllık Ekonomik Rapor, 1976

Tablo 19 : Ödemeler Dengesi (Milyon \$)

	1974		1975		1976		Ocak Ağustos	
	Prog.	Gerçek.	Prog.	Gerçek.	Prog.	Gerçek.	1975	1976
1 - Cari İşlemler Dengesi	- 100	- 719	- 330	1.879	- 1.400	- 1.328,8	- 1.302,5	
A) Dış Ticaret Dengesi	- 1.150	- 2.245	- 2.000	- 3.337	- 2.900	- 2.339,7	- 1.938,9	
B) Görünmeyen Kalemler	1.305	1.500	1.650	1.435	1.475	986,6	628,6	
C) Enfrastrüktür-Offshore	15	27	20	23	25	22,3	7,8	
2 - Sermaye Hareketleri Dengesi - Genel Denge	365	290	470	578	450	244,3	293,5	
	265	428	140	1.301	- 950	- 1.085,5	- 1.009,0	
3 - Rezerv hareketleri (-Artış)	265	431	140	417	-	267,6	38,6	
4 - Özel geçiş haklarından kullanma	-	8	-	301	300	256,5	149,0	
5 - Kısa vadeli sermaye hareketleri	-	60	-	608	650	661,0	938,8	
6 - Net Hata ve Noksan	-	65	-	25	-	100,6	162,4	

Kaynak : Yıllık Ekonomik Rapor, 1976, s. 15

1976 yılı programında amaçlanan hedeflerin de dış ticaret dengesi dışında gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Bilindiği gibi dış ticaret dengesi, ülkenin ihracatıyla, ithalatı arasındaki dengeyi ifade eder. İthalatın ihracatı aşması, dış ticaret dengesinin açık vermesi anlamına gelir.

1976 yılı Ocak-Ağustos döneminde, dış ticaret açığının, 1975 yılı Ocak-Ağustos dönemine göre %17.1 oranında azalma gösterdiği izlenmektedir. Dış ticarete söz konusu olumlu gelişmenin nedeni ihracatımızın evvelki yıllara oranla, özellikle tarım ürünlerinde artış göstermesidir. Bu duruma rağmen, ödemeler dengesini oluşturan diğer kalemlerdeki daha sonra ayrıntılı olarak vereceğimiz olumsuz gelişmeler, ödemeler dengesi açığının 1976 yılında hedeflenen miktarın yaklaşık 2 katına ulaşacağı izlenimini vermektedir.

Tablo 20 : İhracat Tahminleri

	1975	1976	1976	1977
	Tahmini	Hedef	Ger. Tah.	Hedef
I. Tarım ve Hayvancılık	970.0	1235.0	1340.0	1460.0
1. Tarım	910.0	1165.0	1265.0	1360.0
a) Hububat ve Baklagiller	30.0	45.0	65.0	150.0
b) Meyveler ve Sebzeler	280.0	320.0	350.0	410.0
c) Sanayi Bitkileri	600.0	800.0	850.0	800.0
1. Orman Ürünleri	10.0	15.0	5.0	10.0
3. Hayvancılık ve Su ürün.	50.0	55.0	70.0	90.0
II. Madencilik ve Taşocağı Ürünleri	110.0	150.0	110.0	140.0

III. Sanayi Ürünleri	520.0	715.0	650.0	900.0
1. Tütün ve İçki Sanayi Ürünleri	1.5	2.0	2.0	2.0
2. Gıda Sanayi	130.0	150.0	115.0	160.0
3. Dokuma Sanayi	120.0	175.0	250.0	350.0
4. Orman Sanayi	5.0	15.0	6.0	10.0
5. Kâğıt Basım Sanayi	1.0	1.5	1.0	2.0
6. Deri-Kösele İşleme	70.0	95.0	75.0	100.0
7. Lastik-Plastik Sanayi	7.0	8.0	3.0	4.0
8. Kimya Sanayi	30.0	50.0	50.0	75.0
9. Petrol Ürünleri	35.0	50.0	30.0	50.0
10. Cam, Tuğla, Seramik, Kiremit Sanayi Ürünleri	18.0	20.0	25.0	25.0
11. Çimento Sanayi	25.0	25.0	25.0	25.0
12. Demir-Çelik Sanayi	20.0	25.0	25.0	30.0
13. Demir Dışı Metaller	15.0	40.0	12.0	15.0
14. Madeni Eşya Sanayi	4.0	5.0	5.0	6.0
15. Makina Sanayi	10.0	15.0	12.0	20.0
16. Elektrikli Cihazlar Sanayi	1.0	1.5	1.0	1.0
17. Taşıt Araçları Sanayi	10.0	10.0	8.0	15.0
18. Diğer	17.5	27.0	10.0	10.0
T O P L A M	1.600.0	2100.0	2100.0	2500.0

Kaynak : 1976 ve 1977 Yılı Programları

Yukardaki tablo 1976 ve 1977 yılları programlarının biraraya getirilmesi ile oluşturulmuştur. 1976 yılı gerçekleşme tahminlerinin sıhhatli olmadığı ve ihracat rakamlarının yüksek olduğu kanısındayız. Şöyleki; 1975 yılı

gerçekleşme tahmini 1976 yılı programında 1.600,0 milyon \$ olarak belirtildiği halde diğer bir Resmi kaynak bu miktarın 1.401,2 milyon \$ olduğunu belirtmektedir.

Yukarda resmi kaynaklara dayanılarak hazırlanan tabloda, 1976 yılında ihracatın 2.100 milyon \$ olarak gerçekleştireceği, yani ihracat konusunda hedef alınan düzeye ulaşacağı sonucu çıkmaktadır. Ancak yukarda ileri sürülen nedenlerden ötürü, tablo'da yer alan 1976 yılı ihracatı gerçekleşme tahmininin fazlaca iyimser bir sonuç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yani 1976 yılında, 1976 yılı gerçekleşme tahmininin altında bir ihracatın gerçekleşmesi söz konusudur. Ağustos 1976'dan itibaren ihracatta görülen düşüş de bunu doğrulamaktadır.

Buna rağmen 1976 yılında ihracatın toplam olarak, 1975'e göre arttığını gözlemlemekteyiz. Ancak ihracattaki artış, özellikle tarım ve hayvancılık kalemindeki orman ürünleri dışında hedeflerin üstünde bir gerçekleşme kaydedilmesiyle gerçekleşmiştir. Tarım kesiminde ihracatın göreceli olarak artışının en büyük nedeni 1976 yılı başında elde bulunan yaklaşık 500 milyon \$'lık tarım ürünleri stokunun dış satışının yapılmasıdır.

Tarım ve Hayvancılık kesimi dışında ihracatın hedeflerin altında gerçekleştiği tablo (20)'de görülmektedir. Söyleki Madencilik ve Taşocağı ürünleri ihracatının 150 milyon \$'lık hedefin altında 110 milyon \$ olarak gerçekleşmesi beklenirken, sanayi ürünleri ihracatının da 1976 yılı hedefi olan 715 milyon \$'ın altında, 650,0 milyon \$ olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Sanayi ürünleri ihracatı içinde dokuma sanayi ve cam, tuğla, seramik, kiremit sanayi ürünleri ihracatının amaçlanan hedefin üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Tablo 21 : İhracatın Sektörel Yapısı (Milyon \$)

Yıl	Toplam İhracat	Tarım Ürünleri İhracatı	Sınai Ürün İhracatı	Maden Cevheri İhracatı
1975	1.401,1	831,1	509,1	60,9
1975 (8 ay)	858,1	500,9	320,0	37,2
1976 (8 ay)	1.379,0	885,0	457,0	37,0

Kaynak : Yıllık Ekonomik Rapor, 1976

Yukardaki tablo'dan da görüldüğü gibi 1975-76 ilk 8 ay içinde tarım ürünleri ihracatı toplam ihracat içinde % 58,4'den % 64,2'ye çıkmıştır. Bu arada sınai üretim ihracatının toplam ihracat içindeki payı % 37,3'den % 33,1'e ve Maden Cevheri ihracatının % 4,3'den % 2,7'e düştüğü görülmektedir.

Yukardaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, 1976 yılında ihracatta belli bir artış gerçekleşmesine rağmen, bu artış daha çok tarımsal ürünlerin ihracatındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Sanayi ürünlerinin ihracatında, daha önce saptanan hedeflere ulaşılması söz konusu değildir. Bu nedenle ihracattaki artışın, tarımsal ürünlere olan dış talebin geçici bir süre için artmış olmasından kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bu, aslında dışa bağımlı çarpık kapitalleşme sürecinin ürünü olan geri ekonomik yapının doğal sonucudur. Özetlemek gerekirse, tanınan tüm teşvik tedbirlerine rağmen, ihracatın bileşiminde, sanayi mallar

lehine programlanan hedefler gerçekleştirilememiş yani ihracat 1976 yılında da, büyük çapta tarımsal ürünle bağlı olma özelliğini korumuştur.

Ihracatta 1976 yılında, tarım ürünlerinin payının diğer ürünlere göre artması bunun en belirgin göstergesidir.

Ihracatımızın ülke gruplarına göre dağılımı ise yüzde olarak aşağıda tablo (22)'de verilmiştir.

Tablo 22 : İhracatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	Ocak-Eylül			
	1974	1975	1975	1976
T O P L A M	100	100	100,0	100,0
1. OECD Ülkeleri	70,6	70,3	66,6	75,1
a. AET Ülkeleri	46,8	43,9	39,4	45,7
— Altılar	40,5	37,8	33,5	38,1
° Federal Almanya	22,4	21,8	19,4	17,1
° Belçika-Lüksemb.	4,4	2,2	2,1	4,2
° Fransa	4,4	4,4	4,2	5,2
° Hollanda	3,4	3,6	2,7	3,0
° İtalya	5,9	5,9	5,1	8,6
— Üçler				
° Danimarka	0,8	0,9	0,7	0,6
° İngiltere	5,3	5,0	5,1	6,9
° İrlanda	0,2	0,2	0,1	0,1
b. Diğer OECD ülkeleri	23,8	26,4	27,2	29,4
° Birleşik Amerika	9,4	10,5	10,8	11,1
° Kanada	0,3	0,2	0,1	0,2
° Japonya	1,2	2,0	2,3	2,1
° İsviçre	6,2	6,8	6,4	10,8
° Diğerleri	6,7	6,8	7,6	5,2
2. Anlaşmalı Ülkeler	9,5	7,5	10,1	5,3
3. Diğer Ülkeler	19,9	22,2	23,3	19,6

Kaynak : ANKA, Yıllık Ekonomik Rapor

Tablo 22'de de görüldüğü gibi 1975-76 yılı Ocak-Eylül ayları itibariyle AET'ye yapılan ihracat % 39,4'den % 45,7'ye çıkmıştır. Bu artış içinde Federal Almanya'nın ihracatımız içindeki payının % 19,4'den % 17,1'e düştüğünü görmekteyiz. AET ülkelerinden İngiltere, İtalya ve Fransa'nın AET dışında A.B.D. ve İsviçre'nin ihracatımız içindeki payları artarken, Japonya'nın payının düştüğü görülmektedir.

Anlaşmalı ülkeler açısından 1974 yılından itibaren Türkiye'nin ihracatında görülen azalış 1976 yılında da devam etmiştir. 1975 yılında bu ülkelere Ocak-Eylül ayları itibariyle % 10,1 olan ihracat, 1976'da % 5,3'e düşmüştür.

1976 yılında Ocak-Eylül ayları arasında yapılan ihracat'da ilk sırayı 219,2 milyon dolarla ham pamuk almıştır. 96,7 milyon dolarla tütün, 78,4 milyon dolarla pamuk ipliği, 23,2 milyon dolarla arpa ve 16,0 milyon dolarla fındık ihracatda en fazla paya sahip olan başlıca ürünler olmuştur. Burdan da görüldüğü gibi ülke emperyalist-kapitalist sistem içinde geri bırakılmış bir ülke olarak, metropollerin tarımsal ürün ve hammadde gereksinimini sağlama özelliğini 1976 yılında da sürdürmüştür.

Türkiye'nin ithalatı 1974 yılında 3.777.6 milyon dolar, 1975 yılında ise 4.738.6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1976 yılı programında yayımlanan ithalat hedefleri (Milyon \$) olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 23 : 1976 Yılı İthalat Hedefleri (Milyon \$)

	Yatırım	Ara	Tüketim	Toplam
	Malları	Mallar	Malları	
1. Liberasyon	375,0	2 440,0	85,0	2 900,0
2. Tahsisli İthal Malları	850,0	420,0	80,0	1 450,0

3. Anlaşmalı Ülkeler	50,0	40,0	10,0	100,0
Program İthalatı	1 475,0	3 000,0	175,0	4 450,0
4. Nato-Enfrastrüktür	25,0	—	—	25,0
5. Özel Yabancı Sermaye	125,0	—	—	125,0
6. Proje Kredileri	300,0	—	—	300,0
7. Bedelsiz İthalat	25,0	—	75,0	100,0
T O P L A M	1 750,0	3 000,0	250,0	5 000,0
%	35,0	60,0	5,0	100,0

Kaynak : 1976 Yılı Programı

Yukardaki tablo 23'de de görüldüğü gibi 1976 yılında toplam 5 milyar dolar ithalat öngörülmüştü. Bu miktarın % 35'ini yatırım malları, % 60'ı ara malları ve % 5'ini tüketim malları kapsamaktaydı. 1974'den itibaren ithalatın mal gruplarına göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 24 : Yıllara Göre İthalat (Bin Dolar)

	1974	1975	Ocak-Eylül	
			1975	1976
Toplam	3.777.559	4.738.558	3.561.245	3.738.355
Yatırım Malları	1.289.009	1.961.127	1.438.133	1.698.738
- İnşaat Malzemesi	196.860	291.305	233.880	196.629
- Makina-Teçhizat	1.092.149	1.669.822	1.204.253	1.502.109
Tüketim Malları	157.076	203.168	164.120	120.407
Ham Maddeler	2.331.474	2.574.263	1.958.992	1.919.211

Kaynak : ANKA, Yıllık Ekonomik Rapor, 1976

Yukardaki tablodan da görüldüğü gibi Türkiye'nin ithalatı yıllar itibariyle mutlak olarak artmaktadır. Bu artan ithalat içinde sürekli olarak payı yükselen kesim yatırım malları kesimi olmaktadır. Bu durum, dışa bağımlı çarpık sanayileşmenin doğal bir sonucudur. Örneğin 1975-76 Ocak-Eylül ayları ithalatını karşılayacak olursak ithalat toplam olarak % 5'lik bir artış gösterirken yatırım malları içinde inşaat malzemesi ithalatı % 12,2'lik bir düşüş gösterirken, ekonominin gereksinimi olan makina-teçhizat ithalatı aynı dönemde % 24,7'lik bir artış göstermiştir. Ham madde ithalatında önemli bir değişiklik yoksa da, tüketim malları ithalatında % 26,6'lık bir düşüş izlenmektedir. Yatırım malları ithalatındaki bu artış, temel yatırım malları sanayiinden yoksun bir ülkenin, sanayileşme sürecinde giderek nasıl daha fazla dışa bağımlı hale geleceğinin göstergesidir. 1976 yılındaki ithalat hedefleri bakımından tablo 23'de yatırım malları ithalatı % 35 olarak amaçlandığı halde 1976 Ocak-Eylül ithalatında bu oranın % 46'ya yükselmesi, yukarıda belirtilen, dışabağımlılığın kapitalistleşme sürecinin çarpık niteliğine bağlı olarak zaman içinde arttığının bir diğer kanıtıdır.

1976 yılındaki ithalatın gelişimini incelemek açısından yararlı olacağı kanısıyla 1975 yılında Ocak-Eylül aylarında gerçekleşen 3.561.245 bin \$'lık ithalatın, 2.928.749 bin \$'lık kısmını oluşturan mal grupları ile bunların 1976 yılı ithalatında Ocak-Eylül aylarında 3.738.355 bin \$'lık toplam ithalat içinde 3.186.211 bin \$ tutarındaki kısmını ve 1000 \$ olarak % değişimlerini aşağıda tablo (25)'de vermekteyiz.

Tablo 25 : Başlıca Ürünler İtibariyle İthalat

MADDELER	Ocak-Eylül Değişme		
	1975	1976	(%)
MAKİNALAR MEKANİK CİH.	719450	827268	15.0
Motörler ve Parçaları	82962	101639	22.0
Kal. Boşalt. Yük. Mak. Cih.	37624	50126	33.3
Toprak Kazma Mak.	73701	106869	45.0
Dokumaya Elv. Mak.	97973	62632	-36.1
Maden İşleme Mak.	43026	53679	24.8
MADENİ YAKIT YAĞLAR	560290	808920	44.4
Ham Petrol	489379	725095	48,2
Akaryakıt	56608	44703	21.0
MOTORLU KARA NAKİL ARAÇ VE PARÇALARI	244896	427827	74.4
Traktörler (Vinç Dah.)	50144	131892	163.0
Kara Nak. Araçları	53993	110073	103.9
Araç Şasi ve Kar. Aks.	121131	164420	35.7
DEMİR ve ÇELİK MAMÜLLERİ	576885	381366	-33.9
Döküntü ve Kırpıntılar	7179	19729	174.8
Saç Taslakları	48813	27186	-39.3
Çubuklar	107685	11996	-89.9
Saçlar	78024	47380	-39.3
Basınca Day. Çel. Boru	58438	60720	3.9
ELEKT. MAK. VE CİHAZ.	211519	206255	-2.5
Jen. Motör Transfer	8395	37807	350.4
Rad. Tv. Alıcı Verici	35308	27871	-21.1
Elek. Dev. Bölü. Rezist.	35183	39489	12.2
NEBATİ YAĞLAR	56884	68053	19.6
Soya Yağı	32320	31913	-1.3

KAUÇUK VE MAMÜLLERİ	48320	50265	4.2
Ham Kauçuk	11737	9721	-17.2
Sentetik Kauçuk	115	7	-93.9
Oto lastik (İç ve Dış)	16989	24942	46.8
Organik Kimyasal Mamül	165820	200448	20.9
Organik Olm. Kimyasal Mamül	124522	88203	29.2
Gübreler	47501	47378	-1.3
Sun'i Plastik Madde	65550	62113	-5.2
Kahve (Çiğ)	4702	16776	256.8
Buğday	102496	1339	-99.7
LİSTE TOPLAMI	2928749	3186211.	8.8
GENEL TOPLAM	3561245	3738355	5.0

Kaynak : ANKA, Yıllık Ekonomik Rapor, 1976

1976 yılında yapılan ithalatın ülke gruplarına göre dağılımında Ocak-Eylül aylarını temel alırsak, AET ülkelerinin payının 1975'e göre % 49,2'den % 47,3'e düştüğünü görmekteyiz. AET içinde Altıların payı 1975'e göre % 41,5 den % 38,9'a düşmüştür. Bunların arasında en fazla ithalat yapılan Federal Almanya'nın toplam ithalat içindeki payının % 22,5'den % 18,9'a düştüğünü izlemekteyiz. Üçler olarak nitelendirilen ülkelerden 1975 yılına göre yapılan ithalat % 7,7'den % 8,3'e çıkmıştır. AET dışındaki diğer OECD ülkelerinden yapılan ithalatta azalma görülmektedir. Toplam ithalat içinde bu ülkelerin payı % 26,0 dan % 22,8'e düşmüştür. İthalat içinde çok az bir bölümü kapsayan anlaşmalı ülkelerden yapılan ithalat % 2,9'dan % 2,0'ye düşmüştür. Bunların dışında diğer ülkeler olarak nitelendirilen ülkelerin ithalat içindeki payı özellikle Or-

ta-Düğü ülkelerinden yapılan ithalatın artmasıyla % 21,9 dan % 27,9'a çıkarak, % 6'lık bir artış kaydetmiştir. İthalatın ülkelere göre (%) payı aşağıdaki tablo (26)'da verilmiştir.

Tablo 26 : İthalatın Ülke Gruplarına Dağılımı Ocak-Eylül

	1974	1975	1975	1976
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
1. OECD Ülkeleri	71,0	73,9	75,2	70,1
a. AET Ülkeleri	45,2	49,3	49,2	47,3
— Altılar	37,6	41,4	41,5	38,9
Federal Almanya	18,0	22,3	22,5	18,9
Belçika-Lüksemb.	2,8	2,7	3,1	2,0
Fransa	6,5	5,9	5,7	6,1
Hollanda	3,1	2,9	2,8	3,1
İtalya	7,2	7,6	7,4	8,0
— Üçler	7,6	7,9	7,7	8,3
Danimarka	0,5	0,6	0,6	0,2
İngiltere	7,1	7,3	7,0	8,0
İrlanda	—	0,1	0,1	—
b. Diğer OECD Ülk.	25,8	24,5	26,0	22,3
Birleşik Amerika	9,3	10,0	9,9	8,6
Kanada	1,3	1,2	1,5	1,1
Japonya	5,3	4,5	4,5	3,7
İsviçre	5,4	5,9	5,8	5,2
Diğerleri	4,5	3,9	4,0	4,2
2. Anlaşmalı Ülkeler	5,0	2,7	2,9	2,0
3. Diğer Ülkeler	24,0	23,4	21,9	27,0

Kaynak : ANKA

İthalatın finansman kaynaklarına dağılımına bakacak olursak, Ocak-Ağustos ayları arasında en fazla artış % 117 ile proje kredilerinde görmekteyiz. Bunu % 46,1 ile bedelsiz ithalat takip etmektedir. Proje kredilerindeki bu artış emperyalist ülkelerin denetimlerindeki belirli kurumların onayladıkları projelerin ya da bu ülkelerin direkt olarak verdikleri kredilerin ithalatın finansmanında 1976 yılında çok fazla kullanıldığını göstermektedir. Bu ise emperyalizm tarafından yönlendirilen bir gelişmenin göstergesidir. Bedelsiz ithalattaki artışın nedeni ise ülke dışında çalışan işçilerin 1976 yılında göreceli olarak ülkeye dönüşlerinin yoğunluk kazanmasından ileri gelmektedir.

Kendi kendini finanse eden kalem içindeki bu iki gelişmeye karşılık, özel yabancı sermaye'nin % 74,6 ve Nato Enfrasktür'ün % 51,6 oranında azaldığını görmekteyiz.

İthalatın finansman kaynaklarına göre dağılımı aşağıdaki Tablo (27)'de verilmiştir.

Proje kredileri ile yapılan ithalat, emperyalist ülkelerin daralan pazar sorununu çözümlenmek için kendi denetimlerinde yapılan projeleri finanse ederek, geri-bıraktırılmış ülkelere istedikleri emtiaları da satma imkanını doğurmaktadır. Bu projeler aynı zamanda emperyalist sistemin geri bıraktırılmış ülkeleri yönlendirmelerinde birer araç olmaktadır. Daha evvel belirttiğimiz gibi 1976 yılında da proje kredileri ile yapılan ithalatın % 117 oranında artması dışa bağımlılık açısından anlamlıdır.

1976 yılında Ocak-Ağustos ayları itibariyle ödemeler dengesinde görünmeyen kalemler 1975 yılında aynı dönem oranla % 36,4 oranında azalmıştır. Görünmeyen kalem-

lerin hepsinde azalma izlenirken, işçi dövizlerindeki azalış bu kalemlerin içinde en yüksek oranda olanıdır. Ülke içinde sürekli enflasyonun mevcudiyeti ve Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi, yurt dışında çalışan işçilerin ülkeye kazançlarını ve tasarruflarını getirmemelerinde temel nedeni oluşturmaktadır. 1976 yılında dış borç faiz ödemeleri 125 milyon \$ olarak programlandığı halde, Ocak-Ağustos döneminde bu miktar 122,1 milyon \$'ı bulmuştur. Bunun temel nedeni döviz darlığını önlemek ve ithalat gereksinimini sağlamak için 1976 yılında sürekli olarak kısa vadeli dış borçlanmaya gidilmiş olmasıdır. Görünmeyen kalemler içinde turizm gelirlerinde de programlanan çok altında bir gerçekleşme söz konusudur. Bu arada yurt dışına ödenen kâr transferleri 1975 yılına oranla Ocak-Ağustos itibariyle % 100 oranında artış göstermiştir.

Görünmeyen kalemler ile ilgili tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 28 : Görünmeyen Kalemler (Milyon \$)

	1975		1976	
	Gerçek Program	Ocak-Ağustos 1975	Gerçek Program	Ocak-Ağustos 1976
Dış Borç Faiz Ödemeleri	- 120	- 124	- 125	- 59.9 - 122.1
Turizm Gelirleri	120	46	90	43.3 12.5
İşçi Gelirleri	1.600	1.312	1.300	872.0 619.7
Kâr Transferleri	- 50	- 36	- 70	- 21,4 - 40.9
Proje Kredileri,				

Tablo 27 : İthalatın Finansman Kaynaklarına Dağılımı (Bin \$)

	1974		1975		Ocak-Ağustos 1976	
	1974	1975	1975	1976	1976	1976
Programlanmış İthalat	3.443.440	4.242.982	2.891.278	2.896.717		
— Liberasyon	2.524.044	2.918.791	2.010.997	2.049.943		
— Tahsisli İthal Malları	697.054	1.162.853	759.059	779.313		
— Anlaşmalı Memlekeler	222.342	161.338	121.222	67.456		
Kendi kendini Finanse Eden İthalat	334.118	495.576	306.507	421.016		
— Nato Enfrastüktür	23.674	38.660	26.779	12.966		
— Özel Yabancı Sermaye	15.733	141.737	76.705	21.789		
— Proje Kredileri	235.825	215.899	138.256	292.711		
— Artık	—	—	—	—		
— Bedelsiz	57.847	98.161	63.826	93.223		
Diğerleri	1.039	1.119	944	321		
Toplam	3.777.558	4.738.558	3.197.785	3.317.733		

Kaynak : Yıllık Ekonomik Rapor, 1976

Hizmet Ödemeleri	- 30	- 15	- 20	- 8.0	(...)
Diğer					
Görünmeyenler	130	252	- 300	162.6	159.4
Görünmeyen					
K. Dengesi	1.650	1.435	1.475	988.6	628.6

Kaynak : A. g. e.

1976 yılında Türkiye ekonomisinde dikkati çeken diğer bir olguda D.Ç.M. (döviz çevrilebilir mevduat) yolu ile borçlanmanın çok fazla ağırlık kazanmış olmasıdır. Türkiye ekonomisinin ithal gereksinimi için ihtiyaç duyulan dövizin kur garantisi ve yüksek faiz ödeyerek kısa zaman aralıkları için sağlanmış olması Tablo (28)'deki dış borç faiz ödemelerini 1975 yılına oranla 2 kat arttırmıştır. 1976 yılı Ocak-Kasım ayları arasında Türkiye'ye 700 milyon \$ civarında D.Ç.M. girmiştir. Bu, ülkede emperyalizm ile bütünleşmiş hakim ittifak tarafından yönlendirilen ekonominin yapısal sorunlarına çözüm getirmeyen ve uzun dönemli dış borçlanmalara oranla maliyeti çok yüksek olan bir borçlanma türünü teşkil etmektedir. 1976 yılında dış ticari ilişkiler açısından bir diğer önemli noktada 10 Mayıs 1976 tarihinde uygulamaya sokulan kredili ithalat'dır. Bu uygulama ile eldeki mevcut döviz miktarı ithalat için bir sınırlama teşkil etmemekte ve ülkenin gelecekteki döviz gelirlerini ipotek altına alan D.Ç.M.'ye diğer bir yöntemle eklenmektedir. Bu uygulama büyük ithalatçılar ve tekeli sanayicilerin lehine ve tekelleşmeyi körükleyen bir etki yapacaktır. Kredili ithalat malların fiyatlarını da doğal olarak etkileyecek, spekülasyon yoluyla büyük kazançların sağlanmasına yol açacak bir yöntem görünümündedir.

Ödemeler Dengesi içinde sermaye hareketleri dengesine baktığımız zaman 1975 yılının Ocak-Ağustos dönemi-

ne oranla 1976 yılında % 20.1'lik bir artışla 293,5 milyon \$ olduğu görülmektedir.

Tablo 29 : Sermaye Hareketleri Dengesi

	Prog ram	Gerçekleşme	Prog ram	Gerçekleşme	Prog ram	1975...1976	Ocak-Ağustos
Dış Borç							
Ödemeleri	- 125	- 126,1	- 140	- 117	- 135	- 54.1	64.9
TL. Gıda İthalatı	10	—	—	—	—	—	—
Özel Yabancı							
Sermaye	70	88,1	125	305	150	82.6	23.0
Proje Kredisi	300	268.5	400	287	325	147.7	236.7
Bedelsiz İthalat	80	57.9	75	98	100	63.8	93.2
Program							
Kredileri	30	2.4	10	5	10	4.3	5.5
Sermaye							
H. Dengesi	365	290.8	470	578	450	244.3	293.5

Kaynak : A. g. e.

Yukardaki tablodanda görüldüğü gibi 1976 yılında özel yabancı sermaye dışında bütün kalemlerde bir artış gözlenmektedir. Özel yabancı sermaye'nin ülke içinde yatırım yapması için 1976 yılında belirli ülkelerin sermayedarları ile yapılan toplantılar bu durumdan kaynaklanmaktadır. Ülkedeki emperyalizm'in yerli ortakları, özel yabancı sermaye'nin yeterince ülkemize gelebilmesi için, gerekli tavizleri vermenin hazırlıkları içinde görünmüşlerdir. Hakim ittifak yapısal olarak emperyalist-kapitalist sistem

çinde bağımlılığını süreç içinde arttırmakta olan ekonominin gereksinimi olan sermaye'nin emperyalistler tarafından yeterince sağlanması ile sömürülerini yoğunlaştırma ve kârlarını arttırma peşindedir.

IV - Emekçi Sınıf ve Tabakaların Maddi Durumu

1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu

1976 yılında Türkiye ekonomisinin bütün sektörlerin de yaklaşık 14 milyon 616 bin kişi çalışmaktadır. Bu yılda çalışanların % 59.4'ü tarım kesiminde istihdam edilmiştir. Yıllar itibariyle tarımda çalışanların nüfus olarak azalmalarına rağmen halen toplam çalışanlar içinde en büyük payı korudukları görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 1974 yılından bu yana sektörlere göre çalışanlar sayısal ve oransal olarak verilmektedir.

Tablo'ya göre 1974-1976 yılları arasında bütün sektörlerde toplam çalışanlar % 3.9 artarken tarımda çalışan nüfus % 0.6 oranında azalmıştır. Tarım dışında kalan bütün sektörlerde ise sürekli artış gözlenmektedir. 1974-1976 yılları arasında en yüksek artış oranı % 24.2 ile ulaştırma sektöründe olmuştur. 1977 Programı ise Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerinin gerisinde kalmakta, sadece ulaştırma sektörünün payı plan hedeflerinin üzerinde hesap edilmektedir.

Tarım dışı sektörlerde çalışan nüfusun 1973-1976 dönemindeki gelişimi ise şöyledir :

Tablo 31 : Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam Gelişme Tahminleri (Bin kişi)

	1977				1977	
	1973	1974	1974	1976 (*)	Hedefi	Tahmini
- Sanayi	1.615	1.688	1.759	1.844	1.958	2.102
Madencilik	111	112	115	116	120	130
İmalat	1.484	1.555	1.618	1.700	1.808	1.945
Enerji	20	21	26	28	30	27
- İnşaat	480	514	550	591	651	682
Ticaret	670	702	736	774	803	726
- Ulaştırma	485	534	600	663	711	615
- Hizmetler						
(I)	1.670	1.765	1.834	1.934	2.039	2.072
Toplam	4.720	5.203	5.479	5.806	6.162	6.197

(I) Hizmetler, mali kurumlar, sigorta ve taşınmaz mallara ait işlerde çalışanları da içermektedir.

(*) Gerçekleşme tahmini.

Kaynak : 1977 Programı, DPT.

Tablodan da görüleceği gibi yıllar itibariyle sanayi alt sektörleri içinde çalışanların en yoğun olduğu alt sektör imalat sanayidir. 1973 yılında sanayide çalışanlar içinde imalat sanayinin payı % 91.9 iken 1976 tahminlerine göre % 92.2'ye çıkmıştır.

Büyük imalat sanayiinde ise ücretle çalışanların dağılımları son verilere göre şöyledir :

Tablo 30 : Yıllara Göre Çalışanların Sektörel Dağılımı

	1974		1975		1976		1977	
	(1000 Kişi)	%	(1000 Kişi)	%	(1000 Kişi)	%	Program (%)	BYKP (%)
Tarım	8.735	62.12	8.705	60.83	8.680	59.40	57.7	57.6
Sanayi	1.688	11.99	1.759	12.28	1.844	12.62	13.1	14.1
İnşaat	514	3.65	550	3.84	591	4.04	4.4	4.6
Ticaret	702	4.99	736	5.14	774	5.29	5.4	5.9
Ulaştırma	534	3.79	600	4.19	663	4.53	4.8	4.1
Hizmetler	1.765	12.54	1.834	12.81	1.934	13.23	14.6 (*)	14.7 (*)
Bilmeyen	130	0.92	130	0.91	130	0.89		
	14.068	100.00	14.314	100.00	14.616	100.00	100.0	100.0

(*) Bilmeyenler hizmetler içerisinde gösterilmiştir.

Kaynak : Yıllık Ekonomik Rapor ve 1977 Yılı Programından derlenmiştir.

Tablo 32 : 1975 Yılında Kamu ve Özel Sektör Büyük İmalat Sanayiinde Çalışanlar

Alt Sektör	Çalışanlar Ortalaması		Toplam		
	Kamu	Düz İşçi %	Düz İşçi %	Çalışanlar	
— Gıda, İçki	49 958	68.8	61 738	78.8	111 696
— Tütün	33 577	86.1	4 849	74.5	38 426
— Dokuma, Giyim	33 924	82.4	124 927	84.0	158 851
— Ağaç, Mobilya	7 115	67.4	9 754	76.2	16 869
— Kâğıt	11 548	56.8	4 334	70.0	15 882
— Basım	1 970	68.5	8 043	57.9	10013
— Deri, Kürk	1 847	87.9	7 189	81.4	9 036
— Kauçuk	—	—	21 690	83.0	21 690
— Kimya	11 136	58.4	20 701	59.6	31 837
— Petrol, Kömür	3 001	39.0	2 129	59.8	5 130
— Metalden Başka Madenler	10 891	68.4	37 075	77.8	47 966
— Metal	43 277	60.3	21 694	66.6	64 971
— Madenî Eşya	1 190	83.2	33 497	73.8	33 687
— Makina	12 274	68.1	29 612	62.8	41 886
— Elektrik Makina	1 667	72.4	24 193	78.5	25 860
— Taşıt Araçları	23 285	76.8	28 292	63.5	51 577
Toplam İmalat Sanayi	246 680	68.0	448 717	80.6	695 397

Kaynak : DPT 1977 Programı.

İmalat Sanayiinde Çalışanların sayısı 1 milyon 700 bin civarında iken büyük imalat sanayiinde çalışanların sayısı bunun % 40.9'unu kapsamaktadır. Vasıfsız işçi oranı ise % 31.1 olmaktadır.

Doğrudan doğruya yabancı sermaye yatırımlarının olduğu, ya da yerli tekeli burjuvazinin egemen olduğu büyük işletmelerdeki işçi yoğunlukları ise son verilere göre şöyledir :

Tablo 33 : 1975 Yılında Sektörler İtibariyle 100'den Fazla İşçi Çalıştıran Kamu ve Özel Sektör İşletmeleri

Sektör	Firma Sayısı		İstihdam		Değişim %
	1974	1975	1974	1975	
Madencilik	1	2	10.929	3.703	-66,1
İmalat Sanayi					
1. Gıda Sanayi	9	14	24.496	8.002	-67,9
2. Dokuma Sanayi	19	16	48.276	45.276	- 5,7
3. Kağıt Sanayi	1	1	7.060	10.374	46,9
4. Basım Sanayi	2	2	1.227	1.329	8,3
5. Deri ve Kundura Sanayi	2	—	2.300	—	—
6. Lastik Sanayi	3	3	3.041	3.039	0
7. Kimya Sanayi	10	11	14.428	15.890	10,1
8. Plastik İşl. S.	1	—	480	—	—
9. Petrol Ürün. S.	1	1	631	716	13,5
10. Metalden Gayri Madeni Eşya Sanayi	12	14	14.684	28.528	94,3
11. Metal Ana S.	8	8	29.942	28.394	- 5,2
12. Madeni Ma. San.	5	1	8.414	2.764	-67,2
13. Makina Sanayi	1	3	1.280	9.728	660,0
14. Elektrik Cihaz, Makina Teçhizat S.	4	5	3.017	4.197	39,1
15. Taşıt Araçları Sanayi	10	8	14.259	12.446	-12,7

16. İnşaat, Ulaşım	—	2	—	1.436	—
17. Tahta, Mobilya	—	1	—	576	—
18. Bilinmeyen	17	15	—	—	—
T O P L A M	100	100	177.122	162.374	- 8,3

Kaynak : Eskişehir Sanayi Odası Bülteni, 30 Ağustos 1976

1975 yılında çalışan işçi sayısında % 8,3'lük düşme görülmektedir. Ancak sektörler arasında farklı gelişmeler vardır. Bazı sektörlerde önemli düşmeler görülürken, makina sanayiinde % 660 oranında artmalar meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin esas nedeni ise firmaların seçiminin ciro büyüklüğüne göre yapılmasıdır. Böylece her sene seçimi yapılan büyük şirketlerin istihdam hacimlerinde değişiklikler olmaktadır. İşçi yoğunluğu itibariyle işletme başına düşen işçi sayısı ortalama 1624 olmaktadır. Bu işletmelerin büyük çoğunluğu bölgeler itibariyle de İstanbul, Ege, Çukurova da yoğunlaşmıştır.

Bu durum bölgeler arasında sanayileşme açısından önemli dengesizlikler olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağlı işçi sayısı ise 1976 yılı başı itibariyle 1 milyon 825 bin kişi olarak hesap edilmiştir. 1976 yılı sonu itibariyle bu sayının yaklaşık 1 milyon 900 bin'e ulaştığı tahmin edilmektedir.

Tablo 34 : 1973-1976 SSK'ya Bağlı İşçi Sayısı

Yıllar	İşçi Sayısı
1973	1 649 079
1974	1 800 000
1975	1 825 000
1976 (*)	1 900 000

(*) Yıl sonu itibariyle tahmin.

Kaynak : 1977 Programı, DPT, s. 99.

2. Ücretler ve Fiyatlar

— Parasal Ücretler

1971-1976 döneminde ortalama günlük parasal ücretlerde ve net ücretlerdeki gelişme şu şekilde olmuştur :

Tablo 35 : 1971-1976 Ortalama Parasal Brüt ve Net Ücretler

Yıllar	Brüt Ücret		Net Ücret	
	TL.	%	TL.	%
1971	39.32	—	31.70	—
1972	48.88	11,6	34.66	9,4
1973	54.41	24,0	41.27	19,1
1974	68.26	25,5	50.27	21,8
1975	85.55	25,4	59.47	18,3
1976	108.64	27,0	70.84	19,1

Kaynak : ANKA Ajansı, Yıllık Ekonomik Rapor 1976.

1976 yılında Ocak-Eylül verilerine göre hesaplanan ücretlerdeki cari artışlar daha önceki senelerin artışlarına oranla daha yüksek bir düzeye gelmiştir. 1976'daki % 27 lik artışın ana nedenlerinden biri bu yılın toplu sözleşmeler yılı olmasının yanısıra asgari ücretlerin yeniden tesbit edildiği yıl olmasıdır. Ancak 1976'da meydana gelen önemli artışlar, net olarak ücretlerdeki artışlara küçük ölçüde yansımıştır. Öte yandan parasal ücretlerdeki artışlar tek başına anlam taşımamaktadır. Fiyatlardaki artışlar karşısında parasal ücretlerdeki artışlar etkisizleşmektedir.

SSK verilerine göre ise SSK'na bağılı işçilerin ortalama günlük parasal ücretleri son üç yıl içinde şu gelişmeyi göstermiştir :

Tablo 36 : Ortalama Sigortalı İşçi Ücretleri

Yıllar	Ortalama Ücret (TL.)	Artış Hızı (%)
1974	68.26	—
1975	88.55	29.7
1976 (*)	98.58	11.33

(*) İlk 7 aylık geçici tahmin.

Kaynak : SSK.

Sigortalı işçi ücretlerinde artışların 1976 yılının toplu sözleşmeler yılı olduğu halde yavaşladığı görülmektedir. Her iki yılda bir yapılan asgari ücret tespitinde tarım dışındaki asgari ücret 60 TL. olarak saptanmıştır. Bu tespit yapılmamasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hacettepe Üniversitesi'nin bir işçinin günlük çalışma karşılığı olarak ihtiyacı bulunan kaloriye göre beslenme hesapları gözönüne alınmıştır. Ancak bu ücret Asgari Ücret Yönetmeliği'nde belirtilen ortalama bir işçi ailesinin beslenme, konut, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden ve asgari düzeyde karşılanmasına yetecek miktarın çok altındadır. Çünkü, üç çocuklu bu işçi ailesinin asgari ücret tanımına giren ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olan günlük ücret miktarı 1975 fiyatları ile 151 TL.'dir. 1976 yılının ilk beş ayında fiyat artışlarının %10'a yaklaştığı da hesaba katıldığında bu miktar 165 TL.'na çıkmaktadır. Bu miktarın kesintilerden sonra işçi ailesinin eline net olarak geçmesi için günlük asgari ücretin 200 TL. olması gerekmektedir.

Ayrıca, 16 yaşından küçük işçiler için asgari ücretin 50 TL. olarak saptanmış olması, «eşit işe eşit ücret» ilkesine aykırıdır. Küçük işyerlerinde çalışan yüzbinlerce işçinin, çırakların ücretleri ise tespit edilen asgari ücretlerin bile çok altındadır. Tarım ve orman kesiminde de ücretle çalışan işçilerinde ücretleri Türkiye ortalamasının çok altındadır. Ücretlerdeki düşüklüğün yanısıra sosyal güvenlik gibi diğer çalışma şartlarının düzeltilmesi konusunda yıllık programlarda ortaya atılan vaatler dışında hiç bir çalışma yapılmamaktadır.

— Fiyatlar

1970'ler sonrası fiyat artışlarında büyük sıçramalar görüyoruz. 1970 öncesi dönemle karşılaştırılmayacak bir hızla artan fiyatlar özellikle 1971 açık faşizm döneminde daha da hızlanmıştır. 1975'de belli bir yavaşlama görülmemesine rağmen 1976'da fiyat artışları yeniden hızlanmıştır. Günlük gazetelerde hemen hergün zamlarla ilgili bir haber görmek mümkündür. Fiyat artışlarıyla beraber, emisyon hacminde meydana gelen gelişme son yıllarda yüksek oranlı enflasyonlara yol açmış ve gelir dağılımındaki adaletsizlik giderek büyümüştür.

Öte yandan fiyatlardaki artışların ana nedeni girdilerdeki fiyat artışlarıdır. Yıllar itibariyle imalat sanayiinde maliyetler içinde en fazla paya girdilerin sahip olduğunu ve bu payın giderek arttığını aşağıdaki tabloda da görmek mümkündür.

Tablo 37 : İmalat Sanayiinde, Girdilerin, Kârın ve Ücretlerin Payları (%)

YILLAR	GİRDİLER	KÂR	ÜCRETLER
1970	55	33	12

Yıl	(İmalat sanayi sayımları basılmadı)		
1971			
1972	60	29	11
1973	61	28	11
1974	62	28	10

Kaynak : Cumhuriyet Gazetesi, Ekonomi Sayfası, 30 Temmuz 1976.

Tablodan da görülebileceği gibi maliyetler içinde ücretlerin payı yıllar itibariyle düşmüş ve 1974 yılı için % 10 düzeyine inmiştir. Girdiler ise aynı yılda % 62 ye ulaşmıştır. Ücretlerin en yüksek oranda artmış olduğu bu yılda kârın payı ise toplam ücret ödemelerinin yaklaşık üç katı yani % 28 olarak belirirken, girdilerin payı % 61 den % 62 ye çıkmıştır. 1976 yılı verilerinin yayınlanmamış olmasına rağmen bu genel gelişmenin ışığında sömürücü hakim azınlığın bu yılda kâr oranlarını koruma endişesinin ve fahiş kazançlara yol açan girdi maliyetlerinin toplam maliyetleri arttırıcı etkisinin işçi sınıfının ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların sırtına yüklediği açıkça görülmektedir.

Sömürücü hakim azınlığın son yıllarda hayat pahalılığının nedeninin işçi ücretlerinde toplu sözleşmelerle sağlanan artışlar olduğu iddiası 1976 da da devam etmiştir. İşveren sendikalarının «olağanüstü» genel kurullarında, hükümet yetkililerine sunulan raporlarda işçi ücretlerindeki artışlardan yakınılmakta, işçi ücretlerinin maliyet artışlarının tek nedeni olduğu ve bu nedenle ihracatta diğer ülkelerle rekabet olanağının ortadan kalktığı, işletmelerin bu artışlar karşısında yatırımları kısarak, üretimin düşmesine neden olduğu iddia edilmektedir. İşçi ücretlerinin fiyat artışları seviyesinde sınırlandırılması, işçi sendikalarının pazarlık gücünün kırılması için grev lokavt

dayanışma fonlarının arttırılması önerilmektedir. Bu iddialara karşın ücret artışlarına ve ücretlerin toplam maliyetler içindeki payına ilişkin veriler bu iddiaların tam tersini kanıtlamaktadır.

Fiyat artışlarının ana nedenlerinden biri emperyalistler ve onlarla bütünleşmiş yerli tekeli sermayenin piyasada darlık yaratıp fiyatları istedikleri düzeye çıkartabilmeleridir. Fahiş tekel kârları sağlamak amacıyla malların üretiminde düşük kapasite kullanılmakta böylece büyük bir üretken kapasite ziyan edilmektedir. Bu şirketlerin ürettiği kara nakil vasıtaları, lastik, traktör gibi malların resmi fiyatlardan alınması 1976'da olanaksız hale gelmiştir. Öte yandan çimento, gübre, demir, oto yedek parçaları içinde aynı durum söz konusudur. Örneğin Anadolu'nun resmi satış fiyatı olan 72 bin TL'den alınabilmesi için dört aylık bir bekleme süresi gereklidir. Buna karşılık Anadolu'nun piyasa satışları 85 bin TL'den yapılmıştır. Renault'un da resmi fiyatı olan 88 bin TL'dan alınabilmesi içinde belli bir süre beklemek gerekirken bu otomobil karaborsada 125 bin TL'na alıcı bulmaktadır. Mashev-Ferguson traktörde de bekleme süresi bir yıldır. Resmi fiyat tipine göre 107 bin TL ile 144 bin TL arasında değişirken, karaborsa fiyatlarda 140 bin TL ile 165 bin TL arasında oynamaktadır. Tekelci şirketlerin gerek ürettikleri gerekse ithal ettikleri oto lastiklerinde de sıkıntı görülmekte, karaborsayla fahiş kârlar elde edilmektedir. Örneğin Murat lastiklerinin resmi fiyatı 268 TL. iken karaborsada 600 TL.'ye satılmaktadır. Çimento, gübre, demir gibi temel mallarda da karaborsa fiyatlardan satış yapılmaktadır. Örneğin 8 mm'lik demirin resmi fiyatı 5-15 TL/Kg iken karaborsada 7-20 TL/Kg dan satılmaktadır.

1976'daki fiyat artışlarının genel gelişimini ise aşağıdaki Toptan Eşya Fiyatları genel endeksinden izlemek mümkündür. Ancak bunada iki ayrı kaynakla karşılaşmaktayız.

Toptan Eşya Fiyatları Endeksine göre 1973-1976 yılları arasında şöyle bir gelişim gözlenmektedir.

Tablo 38 : Toptan Eşya Fiyatları (1963 : 100)
(% Değişme)

	Ocak-Aralık			Ocak-Ekim		
	1973	1974	1975	1975	1976	Puan Farkı
Genel Endeks	+29,2	+19,1	+10,4	+5,6	+15,2	+ 9,6
a. Gıda Maddeleri ve Yemler	+32,3	+27,0	+13,5	+7,6	+13,6	+ 6,0
b. Sanayi Ham Maddeleri ve Yarı Mamulleri	+24,8	+ 7,3	+ 4,9	+2,0	+18,2	+16,2

Kaynak : ANKA, Yıllık Ekonomik Rapor, 1976.

Tablo'dan da görüldüğü gibi Ekim 1976 itibariyle yılbaşına göre % 15,2 oranında bir artış olmuştur. 1975'de ise bu oran % 5,6 olmuştur. Buna göre toptan eşya fiyatlarındaki bu yılki artış hızının 1975'e göre önemli ölçüde yükseldiğini ve 1974'deki düzeye vardığını ortaya koymaktadır. Bu yıl meydana gelen % 15,2 oranındaki kümülatif artış, Gıda Maddeleri ve Yemler Grubundaki % 13,6'lık ve Sanayi Hammaddeleri ve Yarı Mamülleri Grubundan

% 18,2'lik artışların sonucu olmuştur. Bu veriler, 1976 yılında fiyat artışlarının, önceki yılların aksine gıda maddeleri yerine sanayi hammaddeleri ve yarı mamulleri tarafından ve özellikle yapı malzemeleri, dokuma maddeleri, madenler ve deri mamullerindeki artışlar tarafından hızlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu artışlar endeksin kapsamadığı mallarda ise daha yüksektir. Buna kanıt olarak Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan Yeni Toptan Eşya Fiyatları Endeksi verilebilir. Yeni endeks Ocak-Eylül dönemini kapsamakta ve yeni endeks sanayi ham maddeleri ve yarı mamulleri yerine sanayi mamullerine dayanmaktadır.

Tablo 39 : Yeni Toptan Eşya Fiyatları (1963 : 100)
(% Değişim)

	Yıllık Ortalama			Ocak-Eylül		Puan Farkı
	1973	1974	1975	1975	1976	
Genel Endeks	17,5	33,0	10,7	5,1	14,5	9,9
Sanayi Mamulleri	8,4	38,1	13,0	9,0	14,9	5,9

Kaynak : ANKA, 1976 Ekonomik Rapor.

Yeni Toptan Eşya Fiyatları endeksinde Eylül 1976 itibariyle yılbaşına göre % 14,5 oranında bir artış olmuştur. Cari endekste aynı dönemin fiyat artışı % 12,8 olmuştur. Yeni endekse göre fiyat artışları daha hızlı olmuştur. Cari endekse göre sanayi üretiminde girdi olarak kullanılan hammadde ve yarı mamul fiyatları 1976 Ocak-Eylül döneminde % 17,8 oranında artarken, yeni endekste sanayi

mamüllerindeki Ocak-Eylül fiyat artışlarının % 14,9 olduğu görülmektedir. Sanayi mamüllerindeki fiyat artışlarında en yüksek paya ise genellikle inşaat malzemesi olarak kullanılan, kil, cam ve çimento sanayi ürünleri sahiptir. Bunu % 31,8 ile madeni eşya sanayi ürünleri izlemiştir. Bütün bu fiyat artışlarının nedeni sömürücü hakim azınlığın iddialarının aksine ücretler değil fakat fahiş tekel kârları elde etmek çabasıdır. Bir yandan döviz ve ithalat olanakları kısıtlanırken bunun sonucu olarak yüksek kârlar elde etmek amacıyla yapılan stoklar, piyasadaki mal darlığı ve piyasadaki karaborsadan mal almanın olağan hale geldiği bir yıl olmuştur 1976.

— Gerçek Ücretler

Fiyat artışlarındaki bu gelişme ile ücretlerdeki artışlar karşılaştırıldığında işçilerin satın alma güçlerinde meydana gelen gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Buna göre

1971-76 dönemindeki gelişme şu şekildedir :
(Bkz : Tablo 40)

1971-1976 döneminde ilk yıl % 11,6 oranındaki artış daha sonraki yıllarda % 25 dolaylarına yükselmiş ve 1976 da bu oran % 27 olmuştur. Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı işçilerin brüt günlük ücretlerindeki artışlar vergiler ve sigorta primleri düşüldüğünde net kazançları 1973 yılına kadar % 20 dolaylarında yükselmiştir. Ancak 1975 yılında artış oranında bir azalma meydana gelerek bu oran % 18,6 düşmüş, 1976'da ise % 19,1 civarında olmuştur.

Ücret artışlarının satın alma güçlerine yansımaları bulabilmek için fiyat artışlarının etkisini göz önüne almak gerekmektedir. Bunun için de bütün hesaplama ve yöntem hatalarına rağmen diğerlerine göre daha sağlıklı

Tablo 40 : Gerçek Ücretler

Yıllar	Brüt Ücret		Fiyat Endeksi		Gerçek Brüt Ücret		Gerçek Net Ücret	
	TL.	%	Puan	%	TL.	%	TL.	%
1971	39,32	—	100	—	39,32	—	31,70	—
1972	43,88	11,6	111,8	11,8	39,25	-0,1	31,00	-3,2
1973	54,41	24,0	132,0	18,1	41,22	5,1	31,27	0,9
1974	68,26	25,5	152,0	15,2	44,91	9,0	33,07	5,8
1975	85,55	24,4	183,1	20,5	46,72	4,1	32,48	-1,7
1976 (*)	108,14	27,0	213,5	16,6	50,89	8,9	33,10	2,2

(*) 1976 rakamları 31 şubeden 7'si eksik olarak hesaplanmıştır.

Kaynak : Cumhuriyet Gazetesi, Ekonomi Sayfası.

olan 11 ile ait tüketici fiyat endeksleri kullanıldığında 1971, 1972 ve 1975 yıllarında işçilerin satın alma güçlerinde azalma olduğu ortaya çıkmaktadır. 1973, 1974 ve 1976'da ise artış meydana gelmiştir. Bu arada 1971'den 1976 yılına kadar geçen 6 yıllık sürede işçilerin satın alma güçleri yalnızca % 4,4 oranında artmış bulunmaktadır. Bu dönemde toplam milli gelirdeki artış ise % 40,8 oranında olmuştur. Buna göre milli gelirdeki artışa rağmen işçilerin payının % 10,8 düzeyinde kaldığı ortaya çıkmaktadır.

1976 yılında işçilerin satın alma güçlerinde az da olsa bir artışın ortaya çıkmasının nedenlerinden biri bu yılın toplu sözleşme yılı olmasıdır. Ancak egemen güçlerin iddia ettiği gibi fiyat artışlarının nedeninin işçi ücretlerindeki artışlar olmadığı ortadadır. Bunun için imalat sanayi maliyetleri içinde işçi ücretlerinin payına bakmak kafidir. 1974 yılında bu payın % 10'a düştüğünü, 1976'da da en azından aynı payı koruduğunu düşünürsek ücretlerin payına göre kârların payının kat kat yüksek olduğu, girdi fiyatlarının ise giderek yükseldiği fiyat endekslerinden de görülmektedir.

Öte yandan sermaye çevreleri bu iddialarla ücret artışlarını engellemek için toplu sözleşme görüşmelerini verimlilik artışlarına bağlama çabalarını sürdürmüşlerdir. Ancak yapılan araştırmalar ücret artışlarının verimlilik artışlarının gerisinde kaldığı gerçeğini ortaya koymuştur. Böylece kimin fiyat artışlarının gerçek sebebi olduğu ve emekleriyle geçinenleri daha fazla sömürerek kârlarına kâr katmak istediği kanıtlanmıştır. Yapılan araştırmalara göre toplu sözleşme ve grev hakkının yasalaştığı yıldan sonraki on yıl içinde ücret artışları verimlilik artışının gerisinde kalırken özel kesimde ücretlerle verimlilik arasındaki oran 1964 yılından itibaren hep ücretler aleyhine ge-

leşmiştir. En son sanayi anketi yılı olan 1973'de 1963'e göre ücretler 159,6 puana çıkarken verimlilik artışı bunun çok üstünde 192'ye ulaşmıştır. Kamu kesiminde ise bu durumun daha da kötü olduğu ve ücretler 142,1 puanda kalırken verimliliğin 200,9'a çıktığı saptanmıştır. Daha sonraki yıllarda ve 1976'da da bu gelişmenin aksine hiçbir gelişme olmadığı açıktır. Yani görünüşte işçilerin ücretlerinde artışlar olurken bu durum işçilerin daha fazla sömürülmesi ve patronların daha fazla kâr etmeleriyle mümkün olmuştur.

Ayrıca fiyat endeksinde 1972 yılından bu yana kiraların sabit tutulması gerçek işçi ücretlerini olduğundan daha yüksek göstermektedir. Oysa, özellikle 1976 yılında meydana gelen kira artışlarının ne denli yüksek boyutlara ulaştığını günlük gazete haberlerinden bile takip etmek mümkündür. Örneğin son iki yıl içinde şehir merkezlerinde kiraların ortalama % 100 artış gösterdiği, bu artışın İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde ise % 200'e ulaştığı saptanmıştır. Söz konusu dönem içinde gerek ücretlerin, gerekse maaşların aynı oranda artmadığı göz önüne alınırsa, kiralardaki artışların geniş emekçi yığınlarını ne denli etkilediği ortaya çıkar. Ayrıca konut kiralardaki artışlar sermaye çevrelerinin iddia ettiği gibi işçi ücretlerindeki artışlara bağlanamaz, çünkü Türkiye'de inşaat işçileri ve özellikle konut inşaatı işçileri genellikle mevsimlik işçilerdir ve işçi sınıfının en örgütsüz kesimlerinden birini oluştururlar. Sosyal güvenlikten ve sendikala örgütlenme olanaklarından yoksun olan inşaat işçilerinin sağlıklıebilecekleri ücret artışlarının, konut maliyetlerini ve dolayısıyla kira artışlarını etkileyebilecekleri düşünülemez. Tam tersine inşaat sektörü, Türkiye'de sömürünün en yoğun olduğu kesimlerden birini oluşturur.

Konut kiralardaki artışlar fiyat endekslerinden de görülebileceği gibi inşaat girdilerindeki yüksek fiyat artışlarından, yüksek kâr elde etmek amacıyla hayatı emekçiler için çekilmez hale getiren sömürücü hakim azınlık tarafından meydana getirildiği ortadadır. Bu durum göz önüne alındığında işçilerin satın alma güçlerinin artışından söz etmek güçleşmektedir.

Yukarıdaki veriler ve meydana gelen gelişmeler yalnızca sigortalı ve örgütlü işçileri kapsamaktadır. Sigortalı ve örgütlü işçilerin toplam çalışanlara göre paylarının çok düşük olduğunu göz önüne alırsak emekçi sınıf ve tabakaların büyük bölümünün hayat şartlarının 1976'da meydana gelen fiyat artışları karşısında daha da kötüleştiği söylenebilir. Kamu kesiminde çalışıp, memur statüsünde bulunanların sendikal haklardan yoksun olmaları kat sayıların düşüklüğü, enflasyon karşısında bu kesimin hayat şartlarını daha da kötüleştirmektedir.

Sömürücü hakim azınlığın sürekli olarak üzerinde ısrarla durduğu işçi ücretlerindeki artışların hayat pahalılığının nedeni olması gibi gerçek dışı iddianın amacı bir yandan sömürüyü gizlemek, öte yandan da emekçi halkın bütünleşen mücadelesini parçalamaktır. Aynı oyun kırsal alanlardaki küçük üreticileri ilgilendiren taban fiyatlarının saptanmasında da tezgahlanmaktadır. Yani taban fiyatları saptanırken tüm emekçiler hayatı pahalandırdığı söylenen köylülere, katsayıları saptanırken memurlara karşı bir tavra sokulmak istenmektedir. Oysa son yıllardaki gelişim özellikle 1976 yılında taban fiyatlarındaki artışların düşmesidir. Aşağıdaki tablodan bu durum açıkça görülmektedir.

Tablo 41 : Destekleme Alım Fiyatları
(Ortak Dışı Fiyatlarıyla) (Kırş/Kg)

Ürünün Cinsi	1973	1974	1975	1976	73/72 (%)	74/73 (%)	75/74 (%)	76/75 (%)
Fındık	940	1.350	1.400	1.450	+17,5	+43,6	+3,7	+3,6
Pamuk (ort.)	554	783	800	1.008	+61,0	+41,3	+2,2	+26,0
Ç.K. Üzüm	665	1.000	1.000	1.050	+141,8	+50,4	0	+5,0
Şeker Pancarı	30	40	50	58	+50,0	+33,3	+25,0	+16,0
Tütün								
(Tekel ort.)	2.150	3.129	3.950	—	+62,9	+46,0	—	—
Çay (ortak fiy.)	450	625	750	850	+12,5	+39,0	+20,0	+13,3
Antep Fıstığı	1.800	2.500	2.650	—	+38,5	+39,0	+6,0	—
Zeytinyağı	1.175	1.750	1.750	1.800	+43,2	+48,9	—	+2,9
Kuru İncir	400	500	600	700	+66,7	+25,0	+20,0	+16,7
Buğday (ort.)	120	214	243	261	+18,8	+78,3	+13,6	+7,4
Çavdar	90	158	172	180	+20,0	+75,6	+8,9	+4,7
Arpa (ort.)	88	153	157	173	+20,5	+73,9	+2,6	+10,2
Yulaf (ort.)	83	146	159	166	+20,3	+75,9	+8,9	+4,4
Çeltik (ort.)	340	425	475	—	+47,8	+25,0	+11,8	—

ması için gerçek bir çözüm bulamamaları sorununun esas nedeninin sistemin kendisinin olduğunu ortaya koymaktadır. İşsizlik sistemin işleyişinden ortaya çıkmaktadır. Günümüzde, ekonomiye hakim olan tekelci sermaye işçi sınıfını sömürerek elde ettiği artık değer yanında tekel-kârlarını yükseltebilmek için üretimi kısımakta ve düşük kapasite ile çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak bir yandan tekel kârları artarken, öte yandan işsizlik daha da artmaktadır. Aynı zamanda, tekelci sermayenin yatırım alanlarının daralmış olması ve yeni kârlı yatırım alanları olmaması tekelci sermayenin içinde bulunduğu genel bunalmı derinleştirmektedir.

İşsizliğin önemli boyutlara ulaşması kapitalistlerin emekçiler arasında rekabeti körüklemelerine, ücretlerin artmasını önleme doğrultusunda yeni baskılar kurmalarına olanak sağlamaktadır. İşçilerin ekonomik-demokratik talepleri karşısında yedek işsizler ordusu bir tehdit olarak kullanılmaktadır. Daha fazla ücret ve sosyal haklar istemleri karşısında işsizler gösterilerek, daha az ücretle çalışmaya razı olanların bulunduğu tehditleriyle bu haklar verilmemektedir. Öte yandan toplu işten çıkarma yoluna gidilerek maliyetler düşürülmekte, böylece kâr oranlarının düşmesini önlemek için üretim kısılrken öte yandan işsizlik daha da artmaktadır. Ayrıca ücret, fiyat kontrolü gibi yüzeysel tedbirler, ücretler aleyhine, fiyat artışları lehine çalışmaktadır.

Son yıllarda hızlı bir artış gösteren işsizlik önemli boyutlara ulaşmıştır. Resmi verilere göre 1973 yılında 1.6 milyon olan açık işsizlerin sayısı 1976 yılında 2 milyonun üzerine çıkmıştır. Öte yandan çeşitli açıklamalarda birbirleriyle tutarlı olmayan rakamlar verilmektedir. İlgililerin

çeşitli açıklamalarında açık işsizliğin 2.5 milyona ulaştığı belirtilmiştir. Gerçekleri tam olarak yansıttığı şüpheli olan bu verilerde bile işsizliğin ne kadar ciddi bir sorun olduğu görülmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan 1977 Programında verilen işsiz sayıları ve işsizlik oranları şu şekildedir :

Tablo 42 : 1973-1976 İşsizlik Sayıları ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Toplam İşgücü Fazlası	İşgücü Fazlası/İşgücü Arzu
1973	1.564.000	% 10,7
1974	1.862.000	% 12,3
1975	2.031.000	% 13,0
1976 (*)	2.079.000	% 13,0

(*) Gerçekleşme tahmini

Kaynak : 1977 Programı, DPT, s. 89.

Tablodan da görüleceği gibi işsizlik oranları giderek artmaktadır. 1973 yılında % 10,7 olan işsizlik oranı 1976 yılında % 13'e yükselmiştir. 1977 senesi için bu oran % 13,3 olarak tahmin edilmektedir. Oysa Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı tahminlerinde bu oran % 11,2 olarak saptanmıştır. Burdan da açıkça görülmüştür ki geri bırakılmış ve emperyalizmle bağımlı ülkemizde yapılan planlar hakim sınıfların çıkarlarına tabidir. Türkiye gibi emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan ülkelerde planlar kaynakların ülke halkı yararına değil fakat bir avuç azınlığa aktarılması amacıyla yapılmaktadır.

Anka Ajansı'nın 1976 yılı raporunda ise açık işsizlerin sayısı 1976 sonu itibarıyla 1975 yılına göre % 13,6 oranın-

da artarak 2 milyon 443 bin kişiye çıkacağı saptanmıştır. Böylece işsizlik oranının % 14,9'a çıkacağı tahmin edilmektedir.

Tarımda, hizmetlerde ve kamu kesiminde ise gizli işsizlik önemli boyutlara ulaşmıştır. Tarımda en yoğun çalışma aylarında bile gizli işsizlik 1 milyona yakın olmakta ve bu kış aylarında tarımda çalışanların % 75'ine ulaşarak, 6 milyonun üzerine çıkmaktadır. Tarımda mülksüzleşmenin hızlanmasının yanısıra şehirlerde tekellerin rekabetine dayanamıyarak üretim araçlarını kaybeden esnaf ve zanaatkarlar işsizler ordusunun artmasına neden olmaktadır.

İşsizliğin son yıllarda hızlı bir artış göstermesinin diğer bir nedeni de işgücü ihraç olanağının ortadan kalkmasıdır. Almanya gibi emperyalist ülkelerde çalışan 800 bine yakın işçinin bu ülkedeki buhran nedeniyle dönmeye başlaması bu olanağıda büyük çapta ortadan kaldırırken öte yandan işsizliğin boyutlarını daha da genişletmektedir.

Hakim sınıflar, işsizliğin artması kendi çıkarlarına olduğundan bu konuda göstermelik tedbirler almaktan öte hiçbirsey yapmamaktadırlar. Çözüm olarak toplu işten çıkarmalar, daha düşük ücretle çalışmaya razı işsizleri işe alarak sömürüyü yoğunlaştırmak olmaktadır. Bu nedenle işsizliğin ve pahalılığın kimlerin çıkarına olduğunu somut olarak ortaya koymak gerekmektedir.

— Örgütlenme

1976 yılında Çalışma Bakanlığı tarafından açıklanan bilgilere göre sendikalı işçi sayısı 2 milyon 266 bin dolaylarında, Sendikalı işçilerin 1 milyon 201 bini Türk-İş'e,

461 bini DİSK'e, 21 bini MİSK'e ve geriye kalan 583 bini de bağımsız sendikalara kayıtlı. Ancak bu rakamlar sendikalara aidat ödemekte olan üye sayısının çok üstündedir. SSK istatistiklerinde ise sendika başına ortalama 2.360 sigortalı işçi düştüğü belirtilmektedir. Buna göre son verilerde tüm işkollarında mevcut 764 sendikaya üye sayısı yaklaşık 1 milyon 800 bin dolaylarında olmaktadır. 113 sendika ile en fazla sendikanın bulunduğu işkolu olan yapıcılık işkolunda 367 bin 354 sigortalı işçi çalışmaktadır. Yapıcılığı 262 bin 50 işçi ile metal sanayi izlemektedir. Bu işkolunda sendika sayısı 56'dır. Daha sonra sırasıyla şu işkolları gelmektedir : Büro (ticaret, bankacılık, eğitim) 200 bin 549 sigortalı işçi ve 77 sendika, gıda işkolu 184 bin 931 sigortalı işçi ve 44 sendika, dokumacılık işkolunda 155 bin 906 sigortalı işçi ve 18 sendika, yeraltı-madencilik işkolunda 104 bin 89 sigortalı işçi ve 74 sendika. Çalışanlara göre en fazla sendikanın bulunduğu işkolu ise ardiye-ant-repoculuk işkoludur. Bu işkolunda sadece 6 bin 689 işçi çalışmakta ve 9 işçi sendikası bulunmaktadır. Buna göre her 743 işçiye bir sendika düşmektedir. Taşımacılık işkolunda ise her 933 işçiye 1 sendika düşmektedir. Bu açıdan bakıldığında sendika başına en fazla işçinin düştüğü işkolu dokumacılıktır. Bu işkolunda sendika başına düşen ortalama işçi sayısı 8 bin 661 kişidir.

Çeşitli işkollarında faaliyette bulunan çok sayıda sendika olmasına karşın, bu sendikaların bir çoğu fazla etkinliği ve gücü olmayan bölgesel ve yerel sendikalardır.

Yurtçapında faaliyette bulunan konfederasyon sayısı 4, federasyon sayısı ise 14'dür. İşçi konfederasyonları ise şunlardır :

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-

dan kalmaktadır. Bu grevlerin 25'i DİSK'e bağlı sendikalarca, 15'i ise Türk-İş'e bağlı sendikalarca uygulanmaktadır. En uzun grev niteliğini koruyan grev ise 884 günle Aydın'daki Hüraydın ve Aydoğdu Matbaasında Basın-İş'e üye 8 işçinin sürdürdüğü grev olmaktadır.

— Toplu İş Sözleşmeleri

1974-1976 yılları arasında imzalanan toplu iş sözleşmeleri ve bu sözleşmelerin kapsadığı işçi sayısı ve işyeri sayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

1976 yılı Ocak-Eylül dönemiyle 1975 yılının aynı dönemi karşılaştırıldığında toplu sözleşme ve kapsadığı işyeri sayıları artarken, kapsadığı işçi sayılarında azalma görülmektedir. Toplu iş sözleşmelerinden yararlanan işçi sayısı kamu sektöründe artarken, özel sektörde düşmektedir. Ayrıca kamu sektöründe toplu sözleşmenin yapıldığı iş yerleri özel işletmelerden ortalama olarak daha fazla işçinin çalıştığı işyeri olmaktadır. 1976 Ocak-Eylül döneminde kamu sektöründe imzalanan toplu sözleşme toplam sözleşmelerin % 30,5'ini oluşturmasına rağmen, bu sözleşmelerden yararlanan işçi sayısı sözleşmelerden yararlanan toplu işçi sayısının % 59,5'ini oluşturmaktadır.

— Lokavtlar

Resmi verilere göre 1976 yılı Ocak-Eylül döneminde lokavt sayısı 3 olarak belirtilmektedir. Lokavta tabi işçi sayısı 286, kaybolan işgünü ise 5.181 olarak belirtilmektedir.

Lokavt hakim sınıfların işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesini bastırmakta kullandığı yöntemlerden sadece biridir. Bugünkü yasalara göre patronların is-

tedikleri zaman istedikleri kadar işçiyi işten çıkartabilmektedirler. Patronlar sendikal mücadeleyi kırmak için tüm işçiyi lokavtla karşısına almak yerine, işçi önderlerini fabrikadan atmak yoluna gitmektedirler. 1976 yılı bu örnekleriyle dolu bir yıl olmuştur.

Öte yandan egemen güçler grev ertelemeleriyle de işçi sınıfının mücadelesini bastırmaya çalışmaktadırlar. 1976 yılında çeşitli sendikaların 94 işyerinde başlattığı grev uygulamaları, «Milli Güvenlik ve memleket sağlığı» gerekçeleriyle Bakanlar Kurulu tarafından yasaklanmıştır. Buna karşılık sadece, karşılıklı grev-lokavt kararı alınan bir işyerinde grevle beraber lokavt uygulamasında ertelenmiştir. En fazla grev yasaklaması petrol ve kimya işkolunda uygulanmıştır. Bu arada DİSK'e bağlı Sosyal-İş'in Hacettepe Vakfı kuruluşu olan Sisag Bilgi İşlem Merkezinde başlattığı grev uygulamasının Bakanlar Kurulunca yasaklanması sendikaların başvurusu üzerine Danıştay kararı ile bozulmuş ve bu işyerinde tekrar grev başlamıştır.

Sonuç olarak 1976 yılında başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi sınıf ve tabakaların artan hayat pahalılığı ve yoğun baskılara rağmen mücadeleleri artmıştır.

V - Toplumsal Olaylar

Uluslararası tekelci sermaye ile ortaklık içinde bulunan yerli tekelci sermaye zaman zaman kendi içinde, zaman zamanda ittifaka girdiği prekapitalist güçlerle ya da burjuvazinin diğer kesimleriyle sık sık çelişkiye düşmektedir. Ve bu çelişki, MC hükümeti gibi çelişkili siyasal yapıları gündeme getirmektedir. Tekelci sermaye gruplarının kendi içlerinde ve burjuvazinin diğer kesimleriyle içine düştükleri çelişki, MC Hükümetinin kuruluşu sırasında yapılan hükümet programı tartışmalarında - Ertuğrul Sosyal gibi tekelci sermaye sözcüleri için umut haline gelmiş olan - CHP'nin (1) grup sözcüsü Necdet Uğur oldukça gerçekçi bir biçimde yansıtmıştır : «Devletin elindeki olanaklar, bugün, değil Çukurova, İstanbul, İzmir büyük sermaye üç-

(1) «Kıbrıs'ın milli heyecanı yatışacaktır. Sorunlarımız yine ekonomide ve sosyal problemlerde kilitlenecektir. Umud, milletimize yepyeni ufuklar açan, Türkiye'yi güçlü ve saygın bir ülke olarak dünyaya kabul ettiren Ecevit'in ekonomik ve sosyal sorunlarda da alışılanın dışında hızlı, akıllı ve reformcu atılımlara, ortaksız olarak girişmesindedir. (Ertuğrul Soysal, «Türkiye Bir Lider Kazandı», Milliyet, 25 Ağustos 1974.)

lüsü ile Anadolu sermayesi arasında, bu üçünün kendi aralarında bile bölüşmeye yeterli değildir.» Egemen sınıflar kendi iç çelişkilerini ve güçsüzlüklerini tüm çalışan emekçi sınıf ve tabakaların sırtlarına yüklemek istiyorlar ve ücretlerin dondurulmasını, taban fiyatlarının düşük tutulmasını, hatta sendikaların kurumsal olarak değilse bile işlevsel olarak kaldırılmasını sık sık kendi ya da sözcülerinin ağızlarından dile getirdiler. (2)

Bütün bunlara faşist milislerin kendilerinden olmayanlara, okullarda öğrencilere, işyerlerinde işçilere (Tariş, Seydişehir, Bursa, Kars Besin-İş saldırıları, vb.), devlet dairelerinde memurlara (örneğin, DİE), mahallelerde (Ankara'da Tuzluçayır gecekondu semtine vb.) ve yurdun değişik il, ilçe ve köylerinde halka yönelttikleri saldırılar, sokak ortalarında işlenen profesyonel siyasal cinayetler ve devlet güvenlik kuvvetlerinin ve bürokratik mekanizmanın değişik bileşenlerinin anti-demokratik, yasa dışı ve hatta beyaz teröre varan (Zeytinburnu, Malatya, İdil, Ga-

(2) Bu konuda geniş bilgi için TİB Bültenlerinde çıkmış aşağıda adı verilen yazılara bakınız :

- «İşçi Memur Ayırımı», TİB Bülteni, Ocak 1976
- Sermayeden «Yorumsuz Seçmeler», TİB Bülteni Nisan 1976
- «Toprak Reformu Üzerine», TİB Bülteni, Nisan 1976
- «Tekelci Sermayenin Görüşlerine Üzerine», TİB Bülteni, Mayıs 1976
- «İşçi Haklarını Kısmen Çabaları Üzerine», TİB Bülteni, Eylül 1976

ziantep) uygulamaları ve ayyuka çıkan işkenceler (Cahit Şenyüz, Zeytinburnu sanıkları, İ. Gökhan Edge, vb.) eklenince halkın yer yer örgütlü ve merkezi, ama çoğunlukla bölgesel ve kendiliğinden direnişleri gündeme geldi. Genel olarak, 1976 içinde toplumsal muhalefetin yükseldiği söylenebilir.

1976 yılına 13 041 işçi direnişte, 6 373 işçi de grev ve lokavtta girdi. İşçi sınıfı işverenlerin lokavt, yasa dışı işten atma ve sendika seçme özgürlüklerini kısıtlayıcı baskı uygulamalarını işyerlerinde can güvenliklerinin sağlanmasını protesto etmek, uzun zamandır ödenmeyen ücretlerinin ödenmesini sağlamak ya da toplu sözleşmelerde direnen işverenleri zorlamak için çok zengin eylem biçimleri içinde direnişe geçtiler. Grevler, yürüyüşler, işgaller, mitingler, açlık grevleri yurdun her tarafına yayıldı. (3) Son yılların göze çarpan bir gerçeği de işçi eylemlerinin üç dört sanayi metropolünden Anadolu'nun bir çok yöresine yayılmasıdır. Bu gerçek, Türkiye'de kapitalist üretim ilişkilerinin egemen ve belirleyici olmanın ötesinde yaygın bir nitelik kazanmasının göstergesi olduğu kadar kitlelerin mücadeleye katılım bilincinin arttığına da kanıttır. İşçiler mücadeleleri sırasında sık sık devlet güvenlik kuvvetlerinin değişik bileşenlerinin ve devlet güvenlik kuvvetlerine yardımcı güç olduklarını durmaksızın açıklayan «ülkücü» sivil milislerin müdahalesiyle karşılaştılar. Mücadele sırasında karşılaştıkları bu durum ve mücadelelerinin

(3) 1976 yılının ilk altı ayının işçi olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız :

— Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi, TİB Araştırması, s. 319-325.

zaferle ya da yenilgiyle sonuçlanması, onların toplumsal düzenin yasalarını anlamalarını kolaylaştırdı ve toplumsal pratiklerinden çıkardıkları dersler bilinçlerinde somutlaştı.

1976 yılının ekonomik demokratik mücadele çerçevesinde gelişen işçi olaylarından çarpıcı, güçlü, sarsıcı ve ilginç nitelikte olan bazı örnekler verelim.

— 1975 sonunda ortaya çıkan devlet kurumlarında çalışan işçilerin memurlaştırılması olayına karşı özellikle 30 000 SSK işçisinin direnişi ileri boyutlara vardı. Ankara'daki SSK işçileri işgal ve oturma eylemlerinden sonra 6 Ocak'ta bir sessiz yürüyüş düzenlediler.

— 1975 sonlarında başlayan Türkiye-Irak boru hattı işçilerinin direnişi 1976 kışında da sürdü. Grev başarısızlıkla sonuçlandıysa da bölgenin toplumsal ve etnik özelliklerinden dolayı Türkiye işçi sınıfının mücadele pratiğine yeni deneyler kazandırdı.

— Kasım 1975'de direnişe geçen Levent (İstanbul) ekmek fabrikası işçileri Şubat 1976'da fabrikada üretimi başlattılar. Bu eylem yeni bir Alpagut olarak değerlendirilebilir.

— Tarsus-Adana yolu üzerindeki Yuvam kiremit fabrikası işçileri 20 Ocak'ta başlattıkları direnişlerini çeşitli oyunlarla kırmak isteyen işvereni protesto etmek için 10 Ocak 1976'da bir yürüyüş yaptılar.

— İstanbul Kartal'daki Diktaş işyerinde Nisan ayı içinde işverenin verimi düşürdükleri gerekçesiyle 68 işçinin işine son verip diğer işçilere de üç gün zorunlu izin vermesi üzerine fabrikayı boşaltmak istemiyen işçileri polis copla dağıttı ve üç işçiyi gözaltına aldı.

— 17 Ocak'ta Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Fabrikasında çalışan işçiler Deri-İş sendikasının imzaladığı sözleşmeyi protesto etmek için sendikanın Laleli'deki merkezini işgal ettiler.

— 28 Ocak'ta AP milletvekili Murat Bayrak'ın Sancak Tül fabrikasında çalışan 3 000 işçi tüm siyasi parti mensuplarına gönderdikleri mektupta faşist komandoların baskısı altında asgari ücretten düşük bir ücretle çalıştırıldıklarını, hiç bir sendikaya üye olamadıklarını, kendilerine iş kanununun bile uygulanmadığını açıkladılar. Sendikalaşmak isteyen işçilerle Murat Bayrak arasındaki mücadele bütün yıl sürdü, bu arada Murat Bayrak'ın köpeği «PAŞA» öldürüldü.

— 31 Ocak'ta, İzmir'de fazla mesai alamadıklarından ölüm orucuna başlamış olan itfaiyecilerden dördü hasta neye kaldırıldı.

— Genel-İş, Türkiye Çağdaş Metal-İş, Gam-Sen, gibi Türk-İş'e bağlı veya bağımsız bir çok sendika DİSK'e katıldı. DİSK 1976 içinde nicel büyümesini sürdürdü.

— Türkiye'de bazı işkollarında ilk grevler yapıldı, Bar-Der-İş'e bağlı bağırsak işçilerinin direnişi başarıya ulaştı. 2 Temmuz'da Türkiye'de ilk balıkçı grevi başladı. Iskenderun limanına kayıtlı 21 balıkçı teknesinde DİSK'e bağlı Devrimci Toprak-İş sendikasına üye 200 balıkçı işverenin toplu sözleşme görüşmelerine gelmemesi üzerine grev uygulamasına geçtiler. Acar film stüdyosunda çalışan işçiler direnişlerini sürdürdüler.

— 1 Mart'ta Ünilever işyerlerinde Türkiye'de ilk defa grev yapılmaya başlandı. DİSK'e bağlı Nakliyat-İş'in önderliğindeki grev başarıya ulaştı.

— Çeşitli işyerlerinde kitaplıklar kuruldu. Örneğin Mart ayı içinde Koç Topluğuna ait Türk Demir Döküm (TDD) işyerinde işçiler kitaplık kurdular. TDD Baştemsilcisi başına verdiği demeçte «pratik mücadelemizin teori ile bütünleşmesi için sanat ve bilim kitapları okumalıyız» dedi. (4)

— Çeşitli büyük kentlerdeki CHP denetimindeki belediyelerde çalışan Genel-İş üyesi işçiler, MC hükümetinin bu belediyelere mali ambargo koyması nedeniyle ücretlerini alamadıklarından, zaman zaman direnişe geçtiler. (Ankara, İstanbul, Diyarbakır, İzmir Gültepe, vb.) İşçilerin direnişi ekonomik demokratik boyutlardan özelde MC Hükümetini, genelde faşizmi protestoya yönelik boyutlara ulaştı. İşçiler grev dışında, belediye binasını işgal (İstanbul, Ankara), yürüyüş (İzmir Gültepe) ve daha başka ilginç yöntemlerle (İstanbul Haliç köprüsünü geçici olarak trafiğe açmama) direnişlerini sürdürdüler. Dalokay gibi demokrat belediye başkanlarının işçileri desteklemesi MC Hükümetine karşı geniş bir kamuoyunun oluşmasına neden oldu. İzmir Gültepe belediyesinde işçiler toplu sözleşmeye eklenen bir madde ile yönetime katılma konusunda bir hak elde ettiler. (5)

— Mayıs ayı içinde Yeraltı ve Yerüstü Devrimci Maden İşçileri Sendikasına bağlı 980 işçi Yeni Çeltik Kömür ve Madencilik Anonim Şirketi işyerinde greve başladılar. Ücretlerinin arttırılmasının yanı sıra, iş emniyeti ve iş güvenliği için de başlatılan grev Türkiye'de maden işkolunda başlatılan ilk yasal grevdir. Bu grevin en önemli tarafı

(4) Vatan, 14 Mart 1976

(5) Politika, 3 Mayıs 1976

işçilerle pancar üreticisi köylüler arasında ittifakın sağlanmasıdır. İşçilerin kararlı mücadelesiyle pancar üreticileri köylülerin ve bir çok demokratik kitle örgütünün desteğiyle güç kazanan grev başarıyla sonuçlandı.

— 1976 yılının önemli grevlerinden biri de Koç topluluğuna ait Migros işyerindeki işçilerin direnişiydi.

— 17 Aralık 1975'de başlayan Antalya Pil grevi bütün yıl sürdü. 6 Ağustos 1974'te DİSK'e bağlı Basın-İş sendikası tarafından Hür Aydın Gazetesinde başlatılan grev 1976'da da devam etti.

— Çukurova'daki Sabancı topluluğuna ait işyerlerinde DİSK'e bağlı sendikaların yetkili sendika durumuna geçmesi de geçtiğimiz yılın önemli gelişmelerinden biriydi.

— Öğrenci işçi dayanışmasının somut ürünü ODTÜ'nde Sosyal-İş'in örgütlenmesi oldu. Öğrenci hareketinin en anlamlı eylemleri bu süreç içinde ortaya çıktı. Örneğin Mart ayı içinde Kafeterya'da yasal bir bildiri dağıtan Sosyal-İş temsilcisi işçi jandarma tarafından gözaltına alınınca öğrenciler işçi temsilcisi serbest bırakılncaya, jandarma çekilinceye kadar rektörlük önünde oturdular.

— 12 Ağustos'ta Konya'da başlayan Yol-İş grevi, gerek grevin yayılma eğilimi göstermesi bakımından gerekse de grev süresince gelişen olaylar bakımından egemen sınıflarla onların siyasal temsilcilerini ürküttü.

— Kasım ayı içinde ise Zonguldak Kozlu bölgesinde onbinlerce maden işçisi sarı sendika çemberini aşarak greve başladılar.

— 9 büyük ilde Genel-İş'e bağlı kapıcı ve kalorifer işçileri 1977'ye direnişle girdiler.

1976 ayrıca Türkiye işçi sınıfının tarihinde tıpkı 1970 gibi dönem noktası bir tarih olacaktır. 1 Mayıs kutlaması,

Eylül ayındaki genel siyasi grev, Profilo direnişi Türkiye işçi sınıfının siyasal eyleminin önemli olayları olarak tarihe geçecektir.

Türkiye işçi sınıfı tam elli bir yıllık bir aradan sonra (6) 1 Mayıs'ı yeniden kutladı. «1 Mayıs Uluslararası Birlik ve Dayanışma Günü» DİSK'e bağlı ve diğer bazı sendikaların ve demokratik kitle örgütlerinin (TİB, TMMOB, TÖB-DER, TUMAS, TUM-DER, TÜTED, TUMÖD, TUSDER, İKD, İGD, İKÖKD, HDGD, GSB, PİM, İYÖKD, ÖZDER, TYTTD, vb.) yurdun dört bir köşesinden gelen yüzbinlerce üyesinin oluşturduğu dev bir kitle ile kutlandı. Ve Cumhuriyet tarihinin en büyük yığmsal gösterisi oldu. Gösteri, aynı zamanda yığmsal bir anti-faşist kitle eylemi niteliğindediydi.

DİSK'in başlattığı DGM'leri protestoya yönelik Eylül Genel Direnişi Türkiye tarihinde işçi sınıfının siyasal nitelikte ilk kitlesel hareketidir. Bu olayın önemi, işçi sınıfının, kendi gücünü anlamasında bir dönem noktası olmasıdır. Türkiye'nin değişik yörelerinden binlerce işçi yüzlerini görmesini, seslerini duymasa da Türkiye'nin başka yörelerindeki işçilerden, onlarla -yanyana olmasa da- birlikte yaptığı eylemin etkilerinden gazeteler, radyo, televizyon aracılığıyla haberdar olmuştur. Her akşam TV ekranında boy gösteren, tehdit savuran burjuva politikacılarını dinlemiş, kendisini destekleyen sınıf ve katmanların karşısına çıkan örgütlenmiş şiddet mekanizmalarını görmüş ve eyleminin boyutlarının bilincine, eylemin içinde varmıştır. İşçi sınıfı bu arada gerçek dostlarını ve düşman-

(6) Türkiye'de 1 Mayıs en son olarak 1925 yılında kutlanmıştır.

larını, dost görünen düşmanlarını tanımıştır. Eylül direnişi ayrıca diğer demokratik kitle örgütlerinin yurt çapında işçi sınıfının eylemine koşut eylemleri gündeme getirmelerini sağlamıştır. İmza kampanyaları, miting ve yürüyüşler, açlık grevleri, kapalı salon toplantıları, seminerler, uzun yürüyüşler (Çanakkale'de bir mahalli derneğin düzenlediği uzun yürüyüş, Polatlı'da grevde bulunan Polisan işçilerinin Ankara'ya yürüyüşü) genel grev öncesinde ve sonrasında bütün yurt düzeyine yayılarak Türkiye tarihinde görülmemiş bir «demokratik eylem cephesi» oluşturmuştur. Savunmaya yönelik bu eylem cephesi Türkiye solunda ayrışma ve saflaşmanın son hızla devam ettiği bir sırada oluşmuştur ve bu nedenle de merkezi bir disiplinde ve siyasetten yoksundu ve iktidara yönelik bir atılma dönüşemedi.

Eylül direnişi doğal olarak işverenlerin karşı saldırısını getirdi. Direnişe katılan işçiler işlerinden atıldılar. İşçi sınıfının bu ileri unsurlarının başka yerlerde işe alınmamasını sağlamak için «kara listeler» yayınlandı. Karşı saldırı giderek arttı. (7) Aliğa rafinerisini faşist milislerin talim yerine dönüştürüldü. Bir çok yerde işçiler işyerlerini terketmediler. (Boronkay, Profilo, vb.) Profilo işçileri bir şehit vererek kahramanca direndiler. Bunlar yetmiyormuş

(7) Türk Hür Teşebbüs Konseyi'nin Aralık ayı içerisinde kurulması burjuvazinin işçi sınıfına karşı saldırısının yönetileceği bir örgütün kurulması olarak yorumlanabilir. Tekelci sermaye, Eylül Direnişinin tüm mülk sahibi sınıflara verdiği ürküntüden yararlanarak, tüm sermaye kesimlerini kendi ardına toplamayı başarmış ve sermaye cephesi anlamına gelen Türk Hür Teşebbüs Konseyini örgütlemiştir.

gibi MC Hükümetinin yasa dışı uygulamalarının ivmesi arttı : TÖB-DER kapatıldı, Ankara Belediye Başkanı Dalokay görevden alındı. Devrimci demokratik güçlerin ve demokratik kurumların direnişi sonucunda MC Hükümeti geriledi. (TÖB-DER açıldı, Dalokay görevine döndü).

1976 yılını küçük üreticiler ve köylüler de geçmiş yıllara göre görece bir hareketlilik içinde geçirdiler.

— Maraş'ın Pazarcık ilçesinin Emiroğlu köyünde köylüler 25 Nisan günü ağa Emiroğlu'na ait 10 000 dönüm arazinin 360 dönümünü işgal ettiler. Jandarma müdahalesi sonucunda onlarca köylü tutuklandı. Benzeri eylemler Mayıs ayında civardaki bir çok köye de hızla yayıldı.

— Uşak Aksekilcan, İkisaray, Gücel ve Bozkuş köylüleri, yıllardır kullandıkları meranın sürülmesini engellemek için toprakları işgal ettiler. Direnişe geçen köylüleri jandarma topladı.

— Ceyhan (Adana) ilçesine bağlı Sarıbahçe köyünde köylülerin ektiği hazine topraklarına Mart ayı içinde büyük toprak sahipleri (Andırın ailesi) el koydular. Köylüler direnince saldırıya uğradılar. Bir kısmı da jandarma tarafından gözaltına alındı. Yörede mücadele bütün yıl boyunca belirli aralıklarla sürmüştür.

— Söke (Aydın) ilçesinin Azap köylüleri, Azap gölünü büyük toprak sahiplerinin gaspetmesine fırsat vermediler.

— Nizip'in (Gaziantep) Kırgız, Kumla köylerinde, Diyarbakır Bismil'in Yukarısalat köyünde yaşayan köylüler toprak isteminde bulundular.

— Geyve'nin (Sakarya) Umurbey köylüleri AP Geyve ilçe başkanının kendi topraklarını işgal etmesine karşı direndiler. 29 Kasım günü yapılan saldırıyı protesto etmek

için köylüler 30 Kasım'da ilçe merkezinde Traktörle bir gösteri yaptılar.

— Ocak ayı içinde Ege Tütün üreticileri sendikası (ETÜS) kuruldu. Sendika yıllardır dağınık ve örgütsüz olan, tefeci tüccarlar ve soyguncu şirketler tarafından sömürülen tütün üreticilerini birleştirmeyi ve mücadeleye sevketmeyi amaç edinmiş. 10 Ocak'da ETÜS'ün ve mahalli derneklerin düzenlediği Akhisar tütün üreticileri miting ve yürüyüşü yapıldı.

— 17 Ağustos'ta ise Ege Üzüm Üreticileri Sendikası'nın öncülüğünde Alaşehir'de üzüm üreticileri mitingi yapıldı.

Benzeri miting ve eylemler Türkiye'nin değişik yörelerinde görüldü.

Kendiliğinden gelişen halk eylemleri başka kesimlerde ve başka biçimlerde de görüldü.

— Mayıs ayı içinde evleri yıktırılan Çankırı'lı emekçiler hazine topraklarını işgal ettiler.

— İşsiz körlerden oluşan 22 kişilik bir grup 22 Mayıs günü Ankara'da Kızılay'da Zafer pasajının önünde açlık grevine başladı. Polis göstericileri dağıttı.

— 26 Nisan'da İstanbul ve İzmir'de CHP Gençlik Kollarınca düzenlenen Birinci Gecekondu Kongresi Başladı. İstanbul'da Spor ve Sergi sarayında düzenlenen kongreye 64 gecekondu yerleşim bölgesinden gelen 954 delege katıldı. «Yaşasın Halk İktidarı» pankartlarının yoğun olduğu kongrede konuşmacılar «Gecekondu'nun mevcut düzenin ürünü olduğu» nu belirtmişler ve «bozuk düzeni kınamışlardır.» İzmir'de ise kongreye 3000'e yakın delege katılmıştır. 24 Nisan'da İzmit'de yine bu sorunla ilgili fo-

rumdan sonra Kocaeli senatör, milletvekili, belediye başkanları ve sendikacıların katıldığı bir yürüyüş yapılmıştır.

1976 yılı mühendislerin, teknik elemanların, öğretmenlerin, memurların taleplerinin arttığı ve bu yolda verdikleri mücadelenin yükseldiği bir yıl olmuştur. Bu kesimlerin dernekleri MC Hükümetinin zulüm derecesine varan memur kıyımını, memur katsayılarının dondurulmasını, işgüçlüğü ve iş riski zamlarının verilmemesini çeşitli biçimlerde (ortak açıklamalar, basın toplantıları, seminer ve paneller, afişlemeler, mitingler) sık sık protesto etmişlerdir. Bu kesimlerin örgütleri Mart ayı içinde yaptıkları ortak bir çalışmayı kamuoyuna şu sözlerle sundular : «Kazanılması gereken en yakın hedef, grevli-toplu sözleşmeli sendikal hakların alınmasıdır. Sermaye'nin kanlı diktatörlüğü demek olan faşizme karşı mücadele gündemdedir. Faşizmi yenecek olan güç, başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm çalışanların birliği, örgütlü ve kararlı mücadelesidir.»

1976'da anti-demokratik uygulamaların arttığı bir kesim de iş müfettişleridir. İş Müfettişleri Derneği (İM-DER), MC Hükümetinin, iş müfettişlerinin işçi yandaşı tutumlarını ortadan kaldırmaya yönelik her baskı ve oyununu kamuoyuna açıkladı.

1976'da siyasal cinayetler büyük bir hızla arttı. 1 Ocak 1977'den geriye doğru ölümler sayıldığında ülke bir iç savaş öncesini andırıyor. 100'ü aşkın devrimci, yurtsever, demokrat (öğrenci, işçi, öğretmen, vb.) öldürülmüş, binlerce insan saldırıya uğrayıp yaralanmış, yüzlerce insan tutuklanmıştı. Faşist terör Anadolu'nun bütün bölgelerinde yayılmıştı. Çoğunlukla faşist bir çetenin silahlı saldırısı biçiminde uygulanan faşist terör yer yer de faşist

kitle gösterisine dönüşüyordu. (Elazığ olayları, Eskişehir olayları) İnsanlar dersliklerde, sokaklarda, işyerlerinde, yasal toplantı ve gösterilerde, -ve hatta devlet güvenlik kurumlarının önlerinde (TBMM, İçişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığının baktığı meydanda güpegündüz ODTÜ öğrenci otobüslerine yapılan saldırıda Semih Erbek'in öldürülmesi)- öldürülüyorlardı. Okullar devlet güvenlik kuvvetlerinin gözü önünde faşist kaleler haline dönüşüyordu. (Gazi Eğitim Enstitüsü, Yükseliş, yurdun dört bir köşesindeki eğitim enstitüleri, vb.).

Bütün halk kesimleri bu baskı ve terörü mitinglerde protesto ediyordu.

1976, «Pahalılığı, İşsizliği, Faşist Baskıları ve Cınayetleri Protesto» adını taşıyan mitinglerin en küçük ilçelere değin yurdun dört bir köşesine yayıldığı (Antalya, Gazipaşa, Ardahan, Göle, Haruniye, Gaziantep, Diyarbakır, Kırşehir, Trabzon, Silvan, Samsun, Ceyhan, Divriği, İzmir, Pendik, vb.) ve Türkiye'nin şimdiye kadarki tarihinde bu tür ve bu amaca yönelik kitle eylemlerinin en yoğun olduğu bir yıl oldu.

Devrimci, yurtsever, demokrat öğrenciler okullarını faşistlere bırakmamak için onlarca ölü vermek pahasına direndiler. Dernekler kurdular, dernekleri kapatıldı, yarı dernekler kurdular, mücadeleden yılmadılar.

Can güvenliği ve öğrenim özgürlüğü 1976'nın baş sonunu olmuştur. Analar babalar çocuklarının mücadelelerini desteklediler.

— Bir çok yerde veli dernekleri kuruldu. (İlk veli derneği 1975 yazında kurulan ODTÜ Aile-Der'dir.) Çeşitli derneklere bölünmüş öğrenci ana ve babaları bir federasyonda

birleşmek üzere faaliyete geçtiler. 15 Mayıs'ta Ankara Üniversite Öğrenci Aileleri Derneği Yönetim Kurulu Başkanı CHP Antalya senatörü «Federasyonlaşma konusunda girişimlerin başladığı» nı açıkladı.

— Bir çok orta eğitim kurumunda öğrencilerin gerici eğitimi ve baskıları protesto etmek için başlattıkları direniş aileleri sahip çıktılar. Bunların en çarpıcı örnekleri, Eşme (Uşak) lisesinde okuyan öğrencilerin velilerinin yaptığı miting ile bütün bir öğrenim yılı süren Samandağ lisesi boykotu sırasında Samandağ halkının direnişi ve miting, çocuklarını okula göndermeme, vb. biçimlerde somutlaşan destekleridir.

— Yine bir yerde öğretmen okullarından atılan öğrencilere bölge halkı sahip çıkmıştır. (Örneğin Akşehir Öğretmen Lisesi olayları.)

14 Ocak günü faşistlerin saldırısı sonrasında Hacettepe Üniversitesinde çıkan polis öğrenci çatışmasında Nuray Erenler'in öldürülmesi, onlarca öğrencinin yaralanması üzerine Hacettepe Üniversitesi ve Hastanesi personeli olay günü Sağlık Bakanlığına kadar Faşizmi ve siyasal iktidarı protesto eden sloganlarla yürüdüler ve direnişe geçtiler. Acil vakalar dışında hasta bakımını durdurdular. Direniş dört gün sürdü.

Ocak ayı içinde faşist milislerin neden olduğu çatışmalarda, Ankara'da Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinden Şükrü Bulut ve Nuray Erenler'in, İstanbul'da Özer Elmas'ın öldürülmelerinden sonra Ankara'da, bazı kadın örgütlerinin çabası ile, 31 Ocak günü «Evlât Acısına Son, Analar Mitingi» yapıldı.

Faşist saldırıları ve 12 Mart faşizmini protesto için ATO, AYÖD, TİB, TMMOB, TÖB-DER, TUMAS, TUMÖD,

TÜM-DER, TUS-DER, TÜTED tarafından düzenlenen 40 bini aşkın kişinin katıldığı büyük bir anti-faşist miting yapıldı.

8 Nisan'da Hakan Yurdakuler, Burhan Barın ve Orhan Ensari adlı öğrencilerin katledilmesini, Ankara'nın çeşitli üniversitelerindeki polis öğrenci çatışmalarında yüzlerce öğrencinin yararlanması, bir o kadarının göz altına alınmasını ve sıçrama gösteren faşist terörü protesto için yurdun her köşesinden sesler yükseldi. Hakan Yurdakuler'in 10 Nisan'da yapılan cenaze töreni, potansiyelin son derece yükseldiği bir anti-faşist gösteri ve şimdiye kadar yapılmış en uzun cenaze töreni (13 km.) oldu.

Yoğunlaşan kanlı saldırılar üzerine Adana Barosuna kayıtlı 37 avukat 15 Nisan günü «Kamuoyuna» başlığı altında basına verdikleri açıklamada, kanlı öğrenci olayları karşısında MC Hükümetinin tutumunu kınadılar, İstanbul Barosu ise «Kan Dökülmeye Son-Hukuğa Saygı» adlı bir miting ve yürüyüş tertipledi.

CHP, demokratik kamuoyunun baskısı ve kendi parlamentarist hesapları doğrultusunda, Nisan ve Mayıs ayları içinde, faşist baskıları protestoya yönelik «Barış» mitingleri yaptı.

«İleri Gözetleme Karakolları» deyiminin polis örgütü terminolojisine girdiği, yurdun her köşesinden «işkence» ve «taraf tutan polis» şikayetlerinin geldiği ve parlamentoya yansıdığı bir dönemde POL-DER'de örgütlenen burjuva demokrasisi yandaş polisler mücadelelerini sürdürdüler.

Can güvenliğinin kalmadığı düzenin mahkemeleri tarafından da kabul edildi. İstanbul 4. Asliye Ceza Mahke-

mesi «can güvenliği kuşkusuyla» tabanca taşıdıklarını kabul ettiği için - komandolar tarafından sokak ortasında öldürülen Kıbrıs'lı Mehmet Ömer'in cenazesinde üzerlerinde tabancayla yakalanan - 6 öğrenci hakkında tahliye kararı vermiştir.

Halkın faşist milislere nefreti bir eylemde somutlaştı. 18-19-20 Ocak tarihlerinde Pazarcık halkı faşist saldırganları püskürttü. Şubat ayı içinde Sivas Divriği'nde Ankara yönüne giden treni basan kadın, erkek, yaşlı, genç köylüler treni aramışlar, buldukları «ülküçüler»i dövmüşlerdir. 8 Mayıs'ta Ankara'nın gecekondu bölgesi olan Abidinpaşa, Tuzluçayır, Saimekadın halkı adına basın toplantısı yapan bir grup yurttaş Abidinpaşa Ülkü Ocaklarının kapatılmasını istediler. Ağustos ayı içerisinde İzmir'in işçi ve yoksul dargelirliler semti olan Gültepe halkı «ülküçüler» in dernek açmasını «etkin» bir biçimde önledi. 1976 yılı sonlarına doğru Gaziantep'te çıkan çatışmalarda halk çocuklarının yanında, «ülküçüler»le ve zaman zaman polisle çatıştı. (8)

Görüldüğü gibi, Türkiye ekonomisi egemen sınıfların yüzünden darboğazlara sürüklenirken, egemen sınıfların iç çatışmaları artarken ve egemen sınıflar çalışanlar üzerindeki sömürülerini ve çeşitli biçimlerde sürdürdükleri siyasal ve toplumsal baskıları arttırmaya yönelirken, başta işçi sınıfı ve diğer tüm çalışan sınıf ve tabakalar direnmektedirler. «Tüm çalışan halk yığınlarının, işçi sınıfının öncülüğünde, yerli tekelci sermayenin itici gücünü oluşturduğu egemen sömürücü azınlığın (oligarşinin) sö-

(8) Bu konuda Cumhuriyet, Milliyet, Politika, Vatan Gazetelerinin Aralık ayı sayılarına bakılabilir.

mürü baskı ve zulüm düzenini kökten değiştirip, sosy-
lizme yöneleceęi bir demokratik halk devrimi sürecini ge-
liştiren devrimci hareket ile işçi sınıfı hareketi bütünleş-
mesinin eşiğinde yaşanmaktadır. Ve her gün karşılaştığı-
mız bunca sancılar bu oluşumun yansımasıdır, bir doğum
öncesinin acılı sancılarıdır.» (9)

TÜSTAV

(9) Ahmet Cumhur Aytulun, **Türkiye Ekonomisinin 50
Yıllık Gelişimi**, ODTÜ-İFÖD Yayınları No : 4, s.52-53.

Tüm İktisatçılar Birliği ekonomi biliminin halkımızın kurtuluş m¼cadelesine yararlı hale getirilmesini savunmaktadır. 1976 da T¼rkiye Ekonomisi broř¼r¼n¼n hem g¼ncel gelişmelerin izlenmesi hem de bu konuda sermaye kuruluşlarının tahri-fatlarına karşı kaynak olması a¼asından yararlı olacağına ina-nıyoruz.

T¼M İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

T¼STAV